

ЗА БУКВНИТЕ

КИРИЛО МЕТОДИЕВСКИ ВЕСТНИК

ОПИСМЕНЕХЪ®

ИЗДАВА УНИВЕРСИТЕТЪТ ПО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ И ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ • ГОДИНА XXXIX • БРОЙ 55/МАЙ 2018 г.

Любомир Левчев през 70-те години на XX век

На 25 декември 1979 г. бях избран за председател на Съюза на българските писатели. Малко преди това бях предупреден от Тодор Живков, че СБП е „мелница за председатели“, че и аз ще бъда смлян. Бях представен от Стоян Михайлов – секретар по идеологията. Той благодари на акад. Пантелей Зарев с куп похвали (не бяха забравени и заслугите му за международните писателски срещи) и прочете предложението за моя милост, с което се съобщаваше, че Централният комитет ми има пълно доверие. Такава беше фразеологията на епохата. Но въпреки недостатъците и грешките, Съюзът на писателите започна едно десетилетие на либерална и независима политика. Нямаше изключени писатели. Нямаше спрени книги. Наказван съм бил само аз от самолюбието на мнозина. Но за тези неща се мълчи. Моите събратя по цял свят „обичат“ да бъдат едновременно наказвани и награждавани...

Къщата на ул. „Ангел Кънчев“ 5 за мен бе обител на спомени, възбуждащи твърде различни въннения. Едно десетилетие (от 1960-а до 1970-а) бях работил тук във в. „Литературен фронт“ – от специален кореспондент до главен редактор. След това едно десетилетие не бях влизал в нея и дори избягвах улицата. Не по мое желание. Нито по желание на съдбата.

Сега, завръщайки се отново, изкачвайки стълбите, си спомних пародията на Ран Босилек:

*Бяла спретната къщурка – „Ангел Кънчев“ 5.
Тука всяка мижитурка пише се поет.*

В новия си кабинет бях срещнат от портрета на Дядо Вазов, който ме гледаше съчувствено.

Голямото архитектурно преустройство на съюзния дом бе извършено от Георги Джагаров. Той създаде кафенето на писателите, известно като „тихия кът край сивото поточе“, а също и престижния клуб-ресторант...

След като бяха избрани моите заместници и Управителен съвет, започнахме няколко инициативи. Беше приета идеята пред сградата на Съюза да бъде построен паметник на писателите, загинали без гроб във въстания, войни и революции. От Паусий и Ботев до Мамвей Вълев – те бяха много и съдбата им беше страшен символ. Валентин Старчев, който ми бе подарил малката пластика „Простреляният Пегас“, се съгласи да превърне своята творба в монумент. Метала получихме като дарение от Военното министерство, откъдето ни увериха, че това са гилзи от снаряди, изстреляни през Отечествена война. А бригадата на Героя на социалистическия труд Георги Карауланов прие с въздушевление да извърши цялото строителство безвъзмездно.

(Съдбата на „Простреляният Пегас“ продължава да бъде символична. След 10 ноември 1989, след като повечето писателски имоти бяха разпродадени на безценци или реституирани без документи, за две нощи бригада поръчкови крадци най-спокойно размонтираха медната плоча с имената на писателите. Никои не протестира. Никои не се трогна. Но опитът да бъде претопен и паметникът се

оказа по-трудна работа. Той продължаваше да стърчи на улицата без обяснение с разцепени крила. Някои озлобени минавачи го наричаха „пуйка“. Но простреляният Пегас си остава знак на Съюза на писателите. На 4 юни 2010 г. по инициатива на тогавашния председател на СБП Николай Петев плочата с имената на писателите бе възстановена... Толкова ли е трудно да почитаме загиналите си писатели?)

Освен организацията на передната международна писателска среща, подготвихме и първата Априлска дискусия, на която да се разглежда предстоящата литературна година по секции – поезия, проза, критика, детска литература...

Дискусията се откри на 1 април 1980 г. в парк-хотел „Москва“. Във встъпителното си слово не пропуснах да кажа, че този форум се провежда в залата, където се събира световният писателски елит. И това ни задължава да повишим критериите си и възискателността към собственото творчество. Сега се усмихвам на самочувствието, с което съм цитирал Виктор Юго: „Критиката има право да открива недостатъци в произведенията на Омир, както астрономът – петна на Слънцето.“

Доклада за поезията изнесе Емил Петров, за прозата на другия ден – Боян Ничев, за критиката – Здравко Петров, за детската литература – Анастас Стоянов.

Интересът към литературната дискусия се оказа наистина голям. Сашо Лилов се обади да ме поздрави: „Жалко, че не сме се сетили по-рано“. Поздрави ни дори „Свободна Европа“.

Но коварното изпитание в първия „мой“ план на Съюза беше изборът на нови членове. Успях да наложя няколко кандидатури, които Управи-

Нашите в нашите

Писателят, който не е готов да издържи огъня на критиката, не бива въобще да се залавя за перото, както и пътешественикът не трябва да тръгва на път, ако разчита само на прекрасно време.

Оноре дьо Балзак

Габриел Гарсия Маркес и Любомир Левчев, 1982 г.
Нобеловият лауреат Г. Г. Маркес е в София по повод удостояването му с Димитровска награда.

Любомир Левчев и Джани Родари, 1977 г.

Ерве Базен и Любомир Левчев, 1977 г.

Любомир Левчев и Гор Вугал, 1977 г.

души са писания

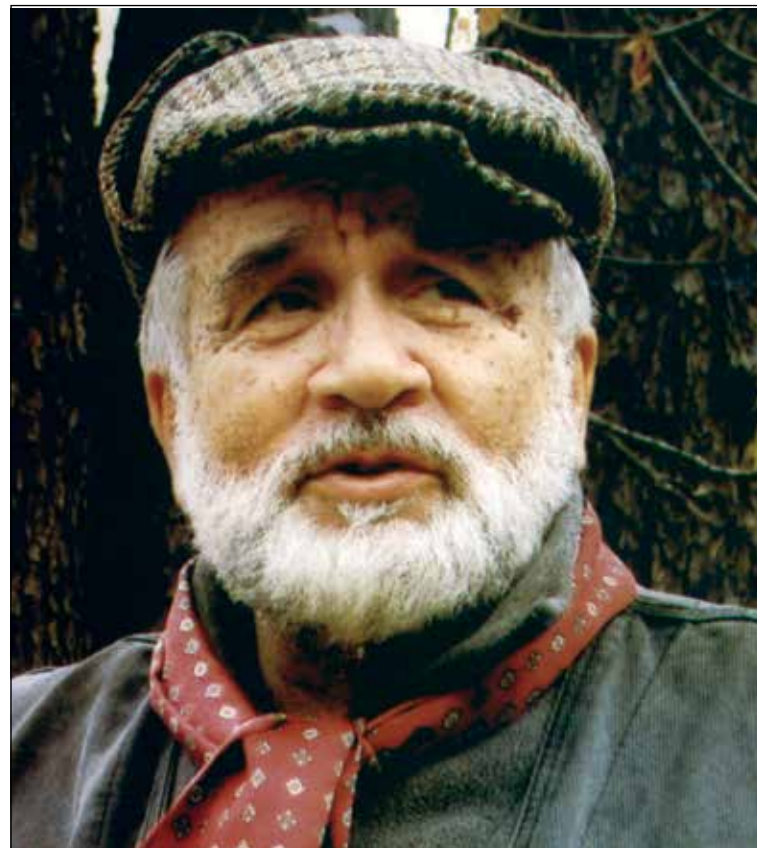
телният съвет бе отхвърлял автоматично всеки път. От тях най-важно за мен беше името на Константин Павлов. Коста работеше в Кинематографията. Негови-

те сценарии имаха успех и реализация. Но повечето поети по неведоми за мен причини не даваха да се чуе за него. Затова предложението мина през секцията на кинодрама-

турзите. Когато се стигна до гласуване, Слав Караславов изведнъж ми зададе въпроса дали има молба от Коста Павлов. Хладнокръвно излъгах, че има. И дълго говорих за таланта на Коцето. Веднага след заседанието му се обадох да го поздравя, но той вече знаеше, макар че нямаше мобилни телефони. Когато го попитах за молбата, той отговори, че не е подавал и няма да го направи. По-късно бележката от Коста все пак дойде, но той си остана признателен и верен само на Съюза на кинаджите...

Ето така започна вторият ми живот на ул. „Ангел Кънчев“ 5. Вече бях получил едно писмо от Борис Полевой – прославения съветски писател, автор на „Повест за истинския човек“. Очевидно го бе диктувал на разсеяна от любов секретарка, защото посланието бе адресирано до другаря Ангел Кънчев, София, ул. „Любомир Левчев“ №5. Вече разбихах, че съм попаднал в груг гигантски водовъртеж, където е все едно дали си личност, улица или приумица... През теб минават стъпки, думи, мечти, коварства и любов. А ти пишеш доклад за положителния герой в литературата...

Много преди Европейският съюз да избере „Ода на радостта“ от Деветата симфония на Бетовен за свой химн, Първата световна писателска среща беше открита именно с нея на 7 юни 1977 г. в парк-хотел „Москва“ в София. В този миг всички бяхме в апогея на илюзиите, че Студената война може да бъде разтопена... 115 световноизвестни писатели пристигнаха за този форум. Само аз си знам колко нощи не съм спал, за да бъдат изведени до всеки детайл организацията, дискусиите, разходките, неформалните срещи между толкова различни индивидуалности... А сред тях бяха: Ерве Базен, Гор Вудал, Ърскин Колдуел, Джон Чийвър, Андрей Вознесенски, Аркадий Ваксберг, Джани Родари, Чарлз Пърси Сноу, Андре Стил, Пиер Гамара, Виталий

Любомир Левчев

Озеров, Чингиз Айтматов, Джон Коломбо, Николас Гулен, Константин Симонов, Евгений Евтушенко...

Третата Софийска световна писателска среща припламна в самия край на 1980 г. Тя носеше отзвук на Детската асамблея, засвидетелстван от „Послание към творците на бъдещето“. Същевременно тежък печат върху софийския оптимизъм слагаше Московската олимпиада, бойкомитрана от САЩ и Франция. Това бе мрачният знак на непримиримия световен изолационизъм или иначе казано, Студената война. На всичкото отгоре, наред Олимпиадата като мистичен символ избухна вестта за края на Висоцки. Той не се застреля като Маяковски или като Хемингуей, но ефектът от смъртта му напомняше топовен изстрел. Уплашени птици от гървото на живота се разляха на всички страни. Но шумът от крилата им не се чуваше...

За почетен председател на Третата световна среща бе избран венесуелският писател Мигел Отеро Силва. Силно впечатление ми направи изказването на Огисеас Елитис: „Говоря в името на светлината и чистотата. С тях израснах. Те бяха моето училище. Цялото усилие в поезията ми беше насочено към превръщане на физическата светлина в духовна, към достигане на такава прозрачна чистота, че човек да може да вижда чак до сърцето на действителността“.

Последва IV конгрес на СБП. Докладът ми „Време за герои“ бе реплика на Еклесиа-

аста, но не зная дали някой го отбеляза.

Конгресът ми даде доверие и ме узакони. Бях доволен, защото знаех, че тези избори не се манипулират.

Възникнал току преди Първата световна война (когато се оформят военните съюзи), Съюзът на българските писатели е бил достатъчно демократичен и наднартийен, за да остане единствен. Това е вазовският демократизъм с възрожденския патриотичен и освободителен дух.

Живеем в непредсказуемо време. Обитаваме виртуално пространство и утопията ни стават все по-необходими. Животът е път, свободата – пространство. Пътят помни празниците, а животът – делниците. Нашите души са в нашите писания. В мен вече се губят следите на Двадесетия век. А аз все още пътувам. Потъвам в мистичната планина. Изчезвам и отново изплувам от мъглявината. Върховете сякаш вземат пръстовите отпечатъци от облаците. Навсякъде търсят опасни нарушители. Аз нарушавам границата между широколистните и иглолистните илюзии. Забавлявам се с ироничните вътрешни гласове: *Помни! Ти си само един носач на спомени. Ти си таен куриер. Муле, натъпкано с наркотични показатели на времето. Азбуката, историята, книгопечатането и накрая компютърът са опити за изкуствена памет. Това са все стъпала, които човекът е изскачал в скалата на световната вечност, за да се изкачи до тайнствения хребет на безсмъртието.*

Ричард Хартайс, Дора Бонева и Любомир Левчев след награждаването на Левчев с Международната награда „Уилям Мересит“, 25 май 2013 г.

Стефан Цанев и Любомир Левчев, 2003 г.

Любомир Левчев и Дора Бонева, 1957 г.

Любомир Левчев и Владимир Висоцки, 1975 г.

Сатирикът, който написа „Бай Ганю“

Доц. Стефан Коларов

Заради своето потекло и ярките черти на своята човешка и творческа природа, Алеко Константинов е истински аристократ. Съвсем не е случайно неговото признание по повод най-прославената му книга:

„И аз съм чедо на своето време и известни отделни събития може би неволно са ме отклонявали от строгата обективност, но аз се стремях да възпроизведа есенцията на печалната действителност“

Със своите изтънчени социални сетива писателят откликва на темите и проблемите, които го вълнуват, успява да потърси разминаването между родното и чуждото, да открие нашенските терзания и възделения в рамките на Европа и света. Именно това го кара да възкликне: „Европейци сме ний, ама все не сме дотам!...“.

Според свидетелството на Пенчо Славейков, синът е наследил от баща си известен чорбаджийски поглед към хората, което обаче не е накърнявало неговите демократични чувства. Знатният свищовски търговец Иваница Хаджиконстантинов е бил от редките интелигентни българи, който е владел писмено, освен родния си език, и гръцки, румънски, турски и италиански.

Семейството живее в огромен за мащабите на града дом, в който се раждат Алеко, а след него и три дъщери. Стремжът на заможния първенец-гражданин е да даде солидно образование на сина и затова той наема частни учители, а по-късно го завежда да учи в Габровското училище. Споменът за Царя Освободител, който отсяда в тяхната къща, когато руската армия преминава Дунава при Свищов, е оставил силни чувства към братишките и затова младежът заминава да учи в гр. Николаев, където завършва реалната гимназия и живее в известния Южнославянски пансион на Тодор Минков. Докато е ученик, пише стихове, свири на цигулка, посещава представления в градския театър. След това в Одеса се записва в Новорусийския университет да следва право, градът му направил толкова впечатление, каквото по-късно са му направили само Париж и Чикаго. „Там Алеко достигнал изкуството да изпила на вечер по двадесет чаши

бира!“ – пише Пенчо Славейков.

Тъй като той продължавал да се увлича от литературата и да твори поезия, съчинил сатиричната поема „Песен за Пламен Теня и Слобод Маджара“, породена от политическия сблъсък у нас между княз Александър I Батенберг и Драган Цанков. Няколко преписа били разпространени между българските студенти, а един авторът изпратил на своя съученик и другар от Южнославянския пансион Лазар Ю. Райчев, който я отпечата в Русе през 1883 г. Такъв е необичайният дебют на Щастливеца.

В една малка биографична скица Алеко е хроникирал своя

той застава на страната на обвинения. Правителственият орган в. „Свобода“ веднага коментира, че „държащата не трябва да храни хора, които я подкопават“. Следващият ход на управляващите е княжески указ от 30 март 1888 г., с който неподкупният прокурор е освободен. Стамболовистите не изменят на своя вестникарски стил, като искат да оклеветаят непокорния, затова в статията било написано, че прокурорът имал „твърде честни свиждания“ със съпругата на осъдения за насилствено обезчестяване на дъщеря си Божидаров.

В тази история особено нечестна и пристрастна е ролята

неговите светещи очи и веселия му поглед! Как те гали и подкупва тази му приятна усмивка!“.

Свързан с Петко Каравелов и неговата Демократическа партия, Алеко става сътрудник на в. „Знаме“, преименуван след това в. „Пряпорец“. В този вестник той ще публикува едни от най-хубавите си фейлетони и пътеписи и името му ще започне да се налага трайно и авторитетно.

Алеко се сприятелява и с членовете на кръга „Весела България“, в който дейно участват около шестнайсетина души – мъжка компания, която на чаша вино и изтънчено мезе, на „Пиротска“ или в „Славянска беседа“, води разговори за изкуство и литература. Често те излизат и на въздух извън столциата.

Грижата на младия адвокат за създаване на първото българско туристическо дружество завършва с успех. Когато през 1891 г. е открито изложението в Прага, цялата група го посещава.

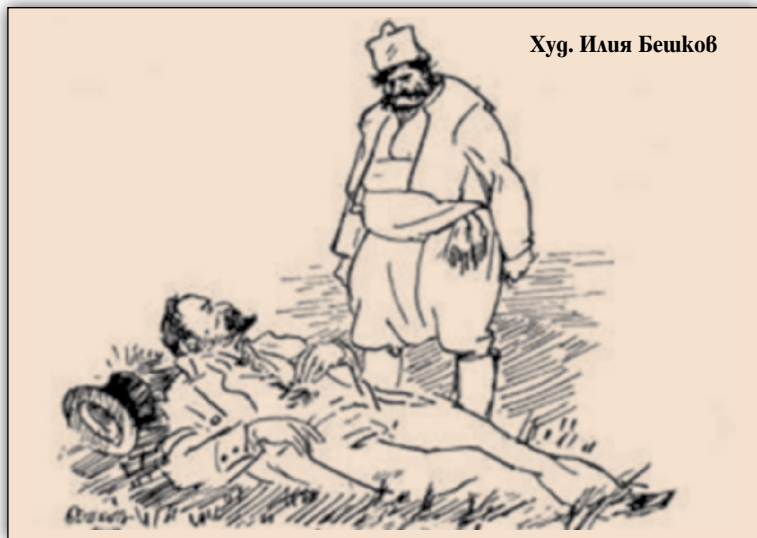
Две години по-късно Щастливеца пътува до САЩ, за да види всемирното изложение в Чикаго. Своите наблюдения и размисли от преживяното в Новия свят писателят публикува в сп. „Български преглед“, а на следващата година излиза и книгата му „До Чикаго и назад“ (1894), родена от „моите леки хвъркати бележки“, според определението на самия автор.

Известността кара сина на Иваница Хаджиконстантинов да се кандидатира за депутат през септември 1894 г. в родния си град. Това е поводът и да напише първия си фейлетон „По изборите в Свищов“, поместен в партийния в. „Знаме“. Политическите ежби разпалват неговото вдъхновено сатирично перо и той, въпреки неуспеха в изборите, продължава да създава творби, в които осмива съперниците си, разкрива цялата мизерия на нашата политическа действителност и нейните герои.

Алеко се формира във време, когато „махмурлукът от Освобождението още не бе преминал“, както изтъква Пенчо Славейков. Още от годините в Русия той познава творчеството на Пушкин, Некрасов, Тургенев, Гогол и др. и те са първите му учители по словесно майсторство. Познава произведенията на Вазов – „Чичовци“, и на Любен Каравелов – „Маминото де-

тенце“, но той търси не само смешното и грозното в бита и поведението на българина, а се стреми и да намери по-ярък и силен, обобщаващ образ. Пътувайки из страната, както и до Прага, Париж и Чикаго, той наблюдавал много внимателно спътниците си – наши и чужди граждани. Спомените за колоритните разкази на неговия баща от детството за преживяното във Влашко и Австрия, смехотворните истории на сътрапезниците му от „Весела България“ са моделирали в неговото съзнание оня образ, за който той споменава още в „До Чикаго и назад“: „нека да тръгнем веднъж ние с бай Ганя по Европа!“.

Насърчен от приятеля си – адвокатата и деец на Радикалдемократическата партия Найчо Цанов, от редакторите на „Мисъл“, сатирикът помещава няколко от своите „невероятни разкази за един съвременен българин“ в списанието на д-р Кр. Кръстев. Запознава се със софийския книжар Пенчо Спасов, който купува авторските права за 1500 лева. Издателят решил да рискува и отпечата „Бай Ганю“ в тираж 6000 екз., но читателите се оказали значително по-малко и той фалирал. Днес обаче името му живее благодарение на прославената книга на Алеко Константинов. Можем спокойно да кажем, че Бай Ганю е най-известният наш литературен герой. Близко век и половина той не е изместен от нито един друг литературен образ. Нито героите от „Под игото“ на Вазов, нито тези в романите на Г. Караславов, на Д. Талев, на Д. Димов, на Ем. Станев и Й. Радичков, на А. Дончев и др. надминаха по известност славния герой на Алеко. Благодарение на своя изключителен сатиричен дар, Алеко успя да намери образ, в който са вълътени редица национални и общочовешки черти. Чрез смешното и ироничното изображение той осъди безнравствеността, класовата ограниченост и малокултурния простак, нашенските страсти и лъжливия идеализъм. Показателно е, че Алеко нарече героя си Бай Ганю Балкански и така придаде на образа му още по-широк обхват и мащабност. И въпреки преждевременната си гибел, Алеко Константинов завинаги се обезсмърти с него.

Хуг. Илия Бешков

живот. След като през 1885 г. свършва курса на Юридическия факултет, той се завръща в родната и е назначен за член на Софийския окръжен съд. След шест месеца става прокурор там, а девет месеца след това заема длъжността помощник-прокурор при Софийския апелативен съд. Въпреки привидно блестящата кариера, нещастие го следва по петите – в течение на пет години измира цялото му семейство – баща, майка, сестри. Ударът е силен, защото по същото време заради неговото непокорство го уволняват. Причината е, че като прокурор той не приема да изпълни желанието на председателя на Народното събрание Захарий Стоянов, деец на управляващата партия на Стамболов и близък негов приятел. В новосъздадения опозиционен в. „Народни права“ в бр. 1 от 6 февруари 1888 г. отговорният редактор Георги Рибовски е подведен под отговорност „за оклеветяване“ на министър-председателя и е осъден на един месец затвор. При обжалването в Апелативния съд делото попада в ръцете на младия Алеко Константинов. Безкористен и честен,

та на Захарий Стоянов, който минава всяка граница, публикувайки фейлетон срещу Алеко. С това скандално уволнение започва неговата адвокатска, и литературна кариера на „най-веселият български писател“ (П. П. Славейков). През 1890 г. с Алеко се среща и учителят Тодор Г. Влайков. Един ден той отишъл в дома на Петко Каравелов, където се помещавала и редакцията на сп. „Библиотека Св. Климент“, на което бил сътрудник. Там се среща с Петко Каравелов –

„лобезен мъж, твърде подвижен и много приказлив“, с „един млад момък, бледолик, с големи пламтящи очи, малко стъгнат в говора и някак като схванат“ – Пенчо.

С тях бил още и един „млад господин, рус, с малки сини очи, твърде живи, със заострена брадичка и с приятна усмивка, разяна по миловидното му лице“ – Алеко.

От разговора с него авторът на „Дядовата Славчова унука“ отнася силно приятелско чувство: „Какъв симпатичен човек! Как те привличат

Яворов, любовта и смъртта

Доц. Стефан Коларов

Пръв д-р Кръстьо Кръстев в статията си „Певец на душевни бездни“ изтъква: „Яворов е една психологическа енигма за литературния историк“. Той сравнява Яворов с Пенчо Славейков и Кирил Христов и търси обяснение за своето твърдение. За Пенчо Славейков сочи факторите, които са определили неговото развитие: „Външните влияния, но особено онези вътрешни преживявания, които разкриват пред неговия още детски взор бездните на битието и обгорили духа му в горнилото на страданията, каляват го за певец на най-съкровени чувства на човешката душа“. За Кирил Христов, чиито творби са посрещнати в „Мисъл“ много щедро, също могат веднага да се открият причините: „Темпераментът, болезнената впечатлителност, скитанията по чужбина и ранното познанство с италианската поезия правят лесно понятно и бързото очертаване на собствена индивидуалност и по-характерните елементи на юношеската му поезия“. Но когато в редакцията е получена поемата „Калиоп“, загадката е пълна, тъй като никой не знае нищо за автора Пейо Крачолов. Д-р Кръстев му изпраща картичка с възторжена оценка. По-късно сам Яворов признава: „Ако Кръстев е направил нещо за мене, то е в тая картичка“. Затова критикът в статия по-късно сочи, че с „Калиоп“ „той зае своето място между художниците на българското слово“. И се чуди как „едно тъмно чедо на провинцията, непознано ни дълбока школна наука, ни среда, която би била в състояние да му даде каквито и да било художествени импулси“, е могло да създаде тази творба, както и следващите произведения, отличаващи се с „тая челичена форма и това най-индивидуалистично съдържание“. И щрихира неговия портрет: „В тая приведена нанавед фигура – сякаш и физически отвърната от външния свят и затворена в себе си! – кипи един вътрешен живот, различен от живота на ония, сред които един върховен случай го е поставил да живее и страда“.

И Гео Милев със силата на своето модерно кредо се опитва да разтълкува тая

тайнствена, магнетична личност, която веднага изпъква в поезията ни и се налага като неин първенец, дори засенчвайки своя литературен кръстник П. П. Славейков. Мнението на редактора на списанията „Вezni“ и „Пламък“ се откроява с дълбочината на силния и завладяващ анализ: „Големият поет П. К. Яворов е, след Ботйова, една втора еманация на расовия гений. Само че – еманация на един обратен комплекс от енергия, събрана в колективния дух на българското племе; скърбите, мъките, страданията, ужасът на петвековното робство, легнали дълбоко в българската душа – дълбоката всенародна горест, отразена в нашите народни песни, които всеки от нас носи в душата си като кръвно наследство, предавана от прадеди на внуци. Яворов бе призван да отпечата в поетическо слово тая горест на прадедите, да понесе като поет нейния тежък кръст“.

Развитието на Яворов е впечатляващо и силно. В творби като „На нивата“, „Градушка“, „Арменци“ или „Заточеници“ напират състраданията на социалното преживяване, на борческото въннение, а в „Нощ“ откриваме дълбоката нравствено-философска рефлексия, изразена чрез сложното драматично въннение. След първата си книга „Стихотворения“ (1901), претърпяла второ издание след три години с предговор на Пенчо Славейков, поетът търси нови духовни кръгозори, а пребиваването във Франция през 1906 г. го свързва с поетите на символизма Франсис Жам, Морис Метерлинк, Стефан Маларме, Пол Верлен, Артюр Рембо, Анри дьо Рение и др. и той избира една нова естетика, за да изрази вътрешния си мир.

В „Песен на песента ми“ той ярко разкрива настъпващата промяна. Войводата, който с чета е участвал в освободителните борби на Македония, след гибелта на Гоце Делчев и разгрома на Илинденското въстание преживява дълбока грама, скръбните тонове и безверието вземат връх, той е сякаш лист отбрулен, в своето копнене търси път напред, без да знае пристанище. Самото заглавие на втората му стихосбирка – „Безсънници“ (1907),

вече очертава нов кръг от теми и проблеми. Кошмарните видения от „Нощ“ сега сякаш стават реални и той сякаш напразно се опитва да намери изход.

Много точен е Атанас Далчев, когато пише: „Яворов внесе в нашата литература безкрайната тревога на „свръхземните въпроси“; безизходния кръг на страданията; призрака на смъртта, който превръща в призрак света; ужаса на самотата и още по-големия ужас на съзнанието, че никога и никъде не можеш да бъдеш сам: мотива на раззвоеението. По отношение на формата новото, което донесе, беше музиката: едно недвижано дотогава разнообразие от звукови съчетания, от словесни обрати и движения, най-богатия синтаксис в нашия език“.

С особена прелест и завладяваща сила обаче в Яворовата лирика изпъкват неговите изповеди за любовта. Образът на жената се появява като страст и откровение, тя е и плът, и призрак лек, наричана е възлюбница, но е носителка и на злото.

В интимния му свят най-напред са намерили място стихотворенията, породени от връзката с Дора Габе. Запазените негови писма също разкриват дълбочината на чувствата, желанието да се въздейства и чрез размислите и анализите на поетичните творби, които младата поетеса му е дала да прочете. Заминаването на Дора Габе да учи в чужбина, интригите и ревността довеждат до неизбежната раздяла. И за да превъзмогне нахърненото си мъжко самолюбие, поетът се отдръпва, само неговото признание говори за болката: „Душата ми е пуста: буря кратка помете всичко там“.

Самотата го измъчва, докато среща на Благовещение – 25 март 1906 г., своята нова муза. Това е шестнайсетгодишната сестра на Петко Ю. Тодоров Мария, която всички галовно наричат Мина или Минка. Тяната кореспонденция съдържа едни от най-искрените и възвишени стихотворения на Яворов и писма на Мина от родния й град Елена. Близките на момичето, особено нейните трима по-възрастни братя, оказват силно влияние за развитието на тая обречена

Кръгът „Мисъл“

любов. Но поетът изповядва своите чувства в творби с неувяхваща сила. Достатъчно е да споменем „Две хубави очи...“, „Благовещение“, „Ще бъдеш в бяло“, „Вълшебница“, „Ела“, „Обичам те“, „Пръстен с опал“ и др.

Тежкото боледуване на Мина Тодорова (1890 – 1910) и нейната преждевременна смърт, погребението ѝ в парижкото предградие Бианкур оставят остра болезнена дуря в Яворовото сърце. На тази възвишена и трагична любов по-късно той посвещава и пиесата си „В полите на Витоша“. На гроба на Мина днес са изписани безсмъртните стихове: „Две хубави очи – душата на дете...“.

Но провидението играе в Яворовата участ изключителна сила. През същата тази 1906 г., когато той е пленен от невръстната Мина, на 20 август на излет до Драгалевския манастир се среща и запознава за първи път с Лора Каравелова, по-малката дъщеря на Екатерина и Петко Каравелови, която тогава е сгодена за д-р Иван Дренков. Скоро след това поетът публикува в „Мисъл“ стихотворението „Стон“, в което сякаш пророчески звучат неговите стихове: „На смърт е моята душа ранена, на смърт ранена от любов...“. Едва когато подготвя второто издание на най-представителната си книга „Подир сенките на облаците“, Яворов саморъчно поправя заглавието „На Лора“ и оттогава написва датата и мястото на срещата със своята бъдеща съпруга, с която се оженва на

19 септември 1912 г. Всъщност това е единственото стихотворение, което той посвещава на Лора, тя обаче оставя един забележителен том писма до него, които се превръщат в истински химн на тяхната сложна и бурна любов. Въпреки че по време на своя съпругески живот поетът е увлечен по Дора Конова-Кремен, гибелният край на жена му довежда и до неговото самоубийство на 16 октомври 1914 г.

В „Две души“ с признание: „Аз не живея, аз горя. Непримирими в гърдите ми се борят две души: душата на ангел и демон...“ Яворов ярко и недвусмислено е разкрил противоречивата си природа. Мракът и светлината, доброто и злото, животът и смъртта сякаш постоянно го измъчват, разпъват го на кръст, не дават покой на неговия вътрешен мир. Някаква трагична непримиримост разрушава хармонията със заобикалящия свят. Борческото начало и готовността за саможертва, нравствените въпроси, песимизмът и отчаянието придават на стиха му някаква скрита властна сила, която грабва и не позволява на основното настроение да ни напусне. Неговото слово сякаш е заредено с такава вътрешна сила, която никога не може да ни остави равнодушни. И в това се крие пророчеството на великия поет, защото той отвори духовния кръгозор на поезията ни – и в дълбочината на душевните бездни, и в призеждните висини.

Худ. Пламен Вълчев

Последният връх в еволюционното развитие на писменостите, възникнали на Балканите и Източното Средиземноморие са Кирило-Методиевите азбуки. Освен вече известните и ползвани до днес двете братя гръцки и латински писмености, през 337 г. епископ Вулфила (Улфила) превежда Библията за населените Малка Скития и Долна Мизия готи на техния език. Готската азбука, създадена от Вулфила, се базира на гръцката с привнесени готски руни за графемите, липсващи при елините – нещо подобно и много сходно с азбуката, създадена от Константин-Кирил векове по-късно. Преведената от Вулфила на готски Библия заслужава възхищение не само заради ранното ѝ осъществяване, но и заради идеята Божието слово да звучи на роден език. Вероятно този превод е дал идеята за превеждане на светите книги на говорим, народен език, различен от официалния език в империята, осъществена от светите просветители.

Вероятността славянският просветител да е имал информация за готската азбука е голяма, тъй като е бил библиотекар в библиотеката към черквата „Св. София“ в Константинопол. При спора с привържениците на триезицието във Венеция Константин-Кирил казва: „Че ние познаваме много народи, които разбират книги и които славят бога, всеки на свой език <...> арменци, перси, авазги, ивери, сузги, готи...“.

В историческата напревара между писменостите са се наложили тези, които съчетават изразителност, леснодостъпна графика и простота. Глаголицата отговаря на всички тези изисквания. Графичните изображения и наименованията на буквите са били широко поле за изява на създателите на нови азбуки – и при Вулфила, и при Константин-Кирил, а е видно и при създателите на арменската и коптската писменост. Особено при глаголицата и кирилицата промените във формата на буквите, веднъж вече възприети, много трудно се променят.

Търсенето на първообраз при създаването на нещо ново е априорно. При своите мисии Константин-Кирил се е запознавал с писменото изразяване на много народи – повечето от тях християни. Схващането, че глаголическите букви са заети от предходни писмености – чрез стилизиране на различни знакови и звукови комбинации от минускула или чрез вмъкване направо на фигури от различни източни азбуки – подценява творческите възможности на славянския първоучител. Глаголицата е новосъздадена, новоизмислена азбука с нова графична форма на знаците, със системна графическа логика при определяне на отделните графични съставки на буквите.

Приликата между глаголицата и кирилицата е много голяма. Почти еднакви: брой букви, наименования на буквите и ред на подреждането

Дилемата за авторството Глаголицата или Кирилицата?

Д-р Христо Христов

им в азбуката. Почти пълно сходство в графичното представяне на звуците, които не съществуват в гръцката азбука. Абсолютно идентични са Ф и Ш. През определени периоди се е служило едновременно с двете азбуки за изразяване на един и същ език.

Няма съмнения, че основната част от населението на тогавашна България, а и на населената със славяни част от Византия, е било двуезична. Най-значим пример е т. нар. „Именник на българските владетели“, състоящ се от тринайсет статии, съставени по един и същ образец: име на владетел, брой години, в които е управлявал, род (династия), към която принадлежи владетелят и – най-ин-

се не са само от времето на езическа България, а и след покръстването. Но вече нагписите са на кирилица, на старобългарски и прабългарски. Това ясно показва, че нашите предци са разсъждавали свободно на двете езика едновременно, което води до говорно и писмено изразяване, при което в нагписи на славянски са вмъкнати прабългарски гуми и изрази. Периодът, в който са писани тези текстове, е много голям – от приемането на християнството и въвеждането на кирилицата като официална азбука през IX в. до последния засега известен текст – Рилския дамаскин от XVII век.

Точно когато глаголицата е била в разцвет, тя е заменена

Доказателствата са много. Във време, когато всяко отклонение от канона е било наказвано с анатема – примерът с арианството е много пресен, никой не може да си позволи да интерпретира папската догматика. Не си го позволяват и немските духовници, когато с папска заповед Методий отново е върнат в епархията си. Съпротивата на немското духовенство е било детска игра за папата – години по-късно немски император стои в снега цяла седмица, гол, очаквайки аудиенция с отлъчлия го папа.

За Константин-Кирил е била важна глаголицата, тя е била негово философско творение, отражение на неговия светоглед, венец на неговия

тересното – с кирилски букви е записана годината, в която е поел престола, но с нейния прабългарски езиков еквивалент. За автор се смята йеромонах Григорий, известен в руски летописи като „сотрудник царя книголюбца Симеона“. Ако последното е истина, това може да означава само едно: на Симеон, на двора, на хората са били пределно ясни тайнствените за нас, но изключително вълшебно звучащи „шегор вечем, верени алем, текучим твирем“.

Това не е първият документ, на който прабългарският език е изписан с чужди за него букви – намерени са и продължават да се намират стотици артефакти, каменни плочи, инвентарни нагписи, колони и други палеографски и епиграфски паметници, изпълнени с прабългарска реч, записана с гръцки букви. Нагписите около Магарския конник са от същия тип. Срещат

от другата старобългарска азбука – кирилицата. В славистиката съществува виждането, че първоначално „кирилица“ се е наричала самата глаголица, но по-късно, с течение на времето, когато тя е изместена от „кирилицата“, названието ѝ се е прехвърлило върху другата славянска писменост. Кирилицата имала 38 букви, прости и лесни за писане, 24 от които са заимствани от гръцката азбука – от унциалното писмо от IX век.

Как се стига до замяната на една приета и вече утвърдена азбука, особено, когато е на твоя собствен език, остава загадка, въпреки многото версии. Отговорът може да е само един – Константин-Кирил и Методий предлагат за освещаване на папата две азбуки. Никой не би се осмелил да пренебрегне нещо, осветено от Светия престол!

интелект. Нея той имал за съвършена, плод на божествена промисъл. Неслучайно върналите се в България ученици започват обучение на клира на глаголица, без да забравят кирилицата. И въпреки че „За буквите“ е писана на глаголица, Черноризец Храбър точно описва кирилицата:

„След това човеколюбецът Бог, който урежда всичко и не оставя човекия род без мъдрост, но всички привежда към мъдрост и към спасение, смисли се над славянския род, изпрати им Константин Философ, наречен Кирил, мъж праведен и правдив. И [той] им състави тридесет и осем букви — едни по реда на гръцките букви, а други според славянската реч, като отпървом започна по гръцки...“.

И допълва нещо много съществено за периода, когато е създадена творбата: „Още са живи онези, които са ги видели...“.

В началото бе Словото

Гергина Тончева

Бог е наспорил земята ни да ражда хляб, вино и рози. И е благословил духа ни да твори добри дела. Плод на този щедър благослов са появата и развитието на писмото и четммото ни, на книжнината и школото ни. Това е крайт на IX век, когато делото на Светите братя и неколцина от учениците им, подгонени от Моравия, намират спасение в България. Събоносен исторически миг, време на изпитание за утвърждаване на вярата Христова, азбуката славянобългарска и бѣднините на България. Но когато при това изпитание тук се срещат един мъдър далновиден княз и един богооустроен, просветен и посветен ученик на Светите братя, изходът е благополучен. Княз Борис I създава условия и полага усилия да бъде спасено и продължено делото на Първоучителите. Климент е най-добре подготвеният техен ученик. Това е видно от неговата многостранна, плодотворна дейност на духовник, учител и писател. Убеден в трайното значение на писмеността, той се заема със замяната на глаголицата с кирилицата. Това помага и на духовника, и на учителя Климент да изпълни своята мисия. В черквата започва да звучи само славянобългарска реч. Това приобщава людеите към вярата и църквата. Едновременно се извършва християнизацията на населението и утвърждаването на славянобългарското слово и писменост.

Учителят Климент създава и българското народно училище. Новата азбука и книжнина благоприятстват утвърждаването и развитието му. След време то ще роди Висша школа за светски и духовни науки. Писателят Климент създава и много произведения за богослужението. България става люлка и основа на раннославянската писменост.

В европейското културно пространство се въвежда четвърти писмовен език и трета паралелна култура. Това е завоевание, което напомня за победата на Кирил над триезичната догма.

Книжнината ни, сътворена от Светите седмочисленици – Кирил, Методий, Климент, Наум, Ангеларий, Горазд, Сава и следовниците им създаде нашия духовен корен, който дари плод на цял славянски род.

Светци са положили началото на нашето училище. Светци са го благословили. И в основата му са вградили езика ни – първородния, духа ни – животворния. Това е знаменателно. Учители създадоха нашата Държава на духа и я съхраниха през всичките ѝ изпитания. Те я пробудиха и възродиха за нов живот. Грях е да се забравя тази истина, опасно е да се потъпква тази светиня. И ако днес някой искрено милее за род и вяра, нека си припомни, че в училището растат, зреят и крепнат Духът български и нашите бѣднини.

И нека никога не забравяме, че там, където посредственост вилнее, духовност не вирее!

Българската основа на раннославянската книжнина се признава и потвърждава от именити учени-слависти: Р. Бернар, Р. Пукио, О. Кронцайнер, Р. Айцетмюлер, но най-проницателно я оценява и определя акад. Д. С. Лухачов. Неговото признание и послание е да знаем, да помним и да пазим светините си, а една от тях е празникът.

И пробудата от петвековната ни тежка участ начева с откриване на училища, читалища, театро, издаване на вестници, списания, книги. От всичко това духовно опиянение съвсем естествено се ражда и празникът за прослава на буквите, на словото, на духовността.

11 май 1851 лето. Пловдивските даскали Найден Геров и Йоаким Груев, ведно с учениците си от новооткритото Епархийско училище обявяват този

ден за празник на Светите братя Кирил и Методий, на тяхната памет и дело. Осветили го с икона, китка и песен и го гарили на цяло Българско. Литнала пробудата, та да припомни библейската истина „В началото бе Словото“. И така повече от век и половина този ден ни връща към корена. Спомня ни, че българската народност и българската гържавност добиват образ, дух и сила чрез приемане на християнската вяра и появата на писменото слово.

От училищен празникът става всенароден. Ентусиазмът обхваща всички краища на България.

През 1863 г. целият славянски свят чества 1000-годишнината от създаването на славянската писменост. То се превръща в празник на славянското единство и култура. От борба за духовно освобождение се насочва към борба за политическо освобождение.

Първ Ботев изразява това убеждение. На 11 май 1867 г. пред учениците и гражданите на родния Калофер призовава към борба за политическо освобождение на българския народ. Написва и статия за двамата братя. В нея той ги нарежда в редицата на гениите на човечеството. Подчертава общославянското им значение. Статията завършва с вярата: „11 май скоро ще бъде празник на нашата свобода“. Празникът на Светите братя е упование и утеха и за заточениците в Диарбекир, които намират сили да отпразнуват 11 май. Това е отразено в дописка във вестник „Век“ от 1874 г. Българските опълченци тръгват на бой, озарени от голяма любов към България и към братята Кирил и Методий. На Самарското знаме са извезани образите им.

Неспирен, многостранен е интересът към Светите братя. За тях пишат Г. Раковски, М. Дринов, К. Фотинов, а В. Априлов казва за тях: „Искрата, която в продължение на цели столетия е тлееа и търсела животворяща храна, е израсла за твърде кратко време до големи размери и станала цял вулкан“.

За пръв път се появява ликът на Методий у Христофор Жефарович в неговата „Стематография“ (1741 г.). Оттук насетне се появяват ликовете на почти всичките ни възрожденци. Утвърждава се традицията на обличаването им с цветя и учениците да ги носят начело на празничните манифестации.

Предците ни и в трудни времена са намирали сили и вдъхновение да сътворят с мъдрото вълшебство на словото и с пленително омайните звуци на музиката песни и химни за възхвала и прослава на словото и Светите ни отци 24 май не може без своя вечен химн от Михайловски и Пипков „Върви народе възродини“.

Всяко поколение ученици така получаваха своето духовно кръщение – вълнуващо, трогателно и красиво. Ще го опазим ли?

За най-българския празник

Величка Велянова

Винаги на този ден съм изпитвала голяма гордост, че съм българка, че имаме най-светия, наш празник – деня на писмеността, сътворена от нашите първоучители, деня, в който всички сме обединени от величието и преклонението пред тяхното дело. Дали са ни най-голямата ценност – четмо и писмо. Това е денят на буквите, на просвещението, на силния български дух, на гордостта, „че и ний сме дали нещо на светът и на вси славяни книги да четат“.

Горди сме, че семето, посято от двамата велики първоучители, е покълнало в нашата родина, че нашите достойни владетели са го благословили, че народът ни първи го е приел. Делото на двамата братя поставя основите на славянската култура и скъсва догмата за „трите свещени езика“ – иврит, гръцки и латински. С апостолски жар първоучителите защитават правото на всеки народ да изгражда своя култура. Техните ученици, пренесли идеите им през бурите на времето, поставят основите на старобългарския книжовен език и на богослужението на славянски език.

Дължим дълбоко уважение към нашите предци, които през всичките и мрачни, и светли години на България са опазили и защитавали безценния дар на първоучителите и са го предали както на нас, така и на други славянски народи.

Днес ние чествуваме величието на духовния подвиг на първоучителите, на живия пламък, благодарение на който е оцелял народът ни. Величието и светостта на солунските братя са в това, че са ни дали нещо, което не ни разделя, а обединява всички нас. Затова народът ги е издигнал на тази висота. Тяхното слово ни е опазило през всички изпитания и чертае бъдещето на поколенията. Незабравими са думите на Черноризец Храбър: „Ако запиташ славянските азбукарчета, като речеш „Кой ви е създал азбуката или превел книгите?“, всички знаят и в отговор ще рекат: „Св. Константин Философ, наречен Кирил, той ни създаде азбуката и преведе книгите и брат му Методий“.

Днес нашето слово и писменост, нашето богато духовно наследство са призив за обогатяване на културното наследство на Европа. Това богатство е наша отговорност: да го опазим и да го предадем чисто и неопетнено на бъдещите поколения. Да не забравяме словото на папа Йоан Павел II (1980 г.): „Въз основа на обстойно познание <...> провъзгласявам за небесни съпокровители на цяла Европа <...> Светите Кирил и Методий“.

Денят на Св. Св. Кирил и Методий е символ на достойнство и традиция, той е празник на знанието, културата и науката, на тези, които учат и възпитават поколенията, които творят културните и научните ценности, защото „голи са без книги всички народи“.

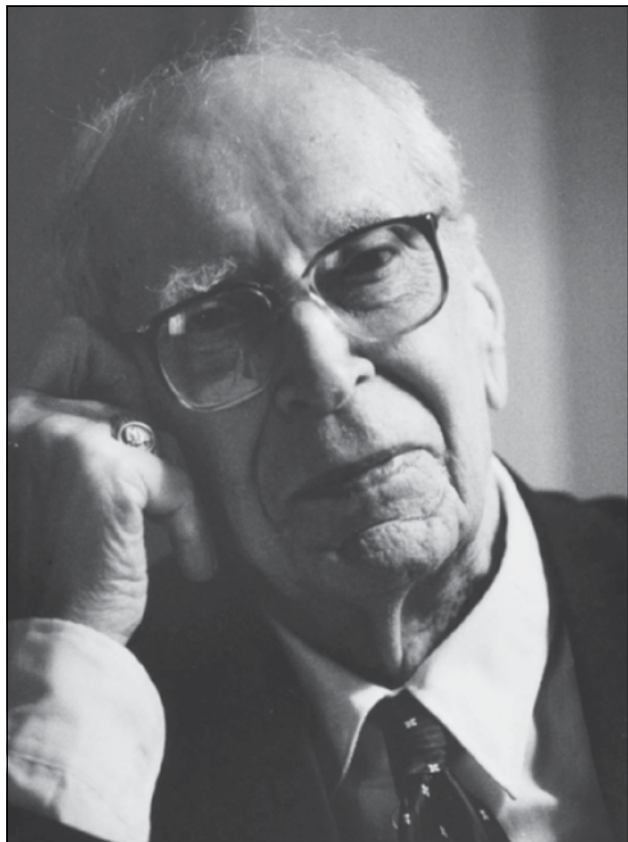
Честит празник, български учители, всеотдайни следовници на първоучителите!

Честит празник, творци на българската наука и култура, воини на духа!

Да докажем и изразим почитта си към българското слово и писменост, към непреходното дело на солунските братя!

Мостовете, през които минава памятта на поколенията

Проф. Аксиния Джурова

Акад. Д. С. Лихачов

Темата за България и нейното културно наследство присъства в много от книгите, студиите, статиите, интервюта и изказванията на Д. С. Лихачов. Ще се опитам да изляза от многократно цитираните негови мисли за „държава на духа“. Гледната ми точка към съставения от самия Д. С. Лихачов сборник „Руската култура“ (ИК Изток-Запад, 2018) е провокирана от една негова мисъл: че е избрал Средновековието за „свое време и пространство“, защото сборникът категорично я опровергава. Великолепното издание не съдържа известните му научни изследвания, а е съставено от публицистични статии, които бих нарекла трактати от висша класа на този жанр. Трактати, обърнати към пространството сега и в бъдеще, към съвестта на всеки отделен човек, към неговия морал – една почти забравена гнес дума, към необходимостта да осъзнаем нашето наследство като база, без която не можем и която непрекъснато трябва да актуализираме с оглед потребностите на обществото. Така се постига заветната цел на изследователя, усетил наследството като възможност за безкрайно надграждане, и така – за приемственост между поколенията. Всъщност този сборник се включва в голямата битка за паметта, която се е водила винаги, но в последните десетилетия тя е особено ожесточена и прекомерно идеологизирана.

Успях да се запозная със съставителството, направено от Д. С. Лихачов – подбор, който времето ще покаже, че не е бил случаен. Аз го възприех като негов завет, като послание, което този голям енциклопедист и хуманист, преминал през целия XX век и понесъл лично неговия драматизъм, е преживял, без да се озлоби, извлякъл е поуки за себе си и за поколенията, които идват след него.

Не всеки остава след себе си подобен завет. Д. С. Лихачов носеше човешките добродетели, моралните устои и съзнанието на Учителя, който подготвя следовници.

Аз бях от привилегированите колеги, които имаха щастието да познават от най-ранна възраст до

последния им ден трима големи учени и личности – проф. Иван Дуичев, проф. Николай Дилевски и проф. Петър Динеков, и чрез тях да направя директния контакт с Д. С. Лихачов.

И за да не бъда голословна, ще дам пример от моя личен живот. През 1965 г., когато завърших Българска филология в Софийския университет и реших да продължа с История на изкуството в Съветския съюз, проф. Динеков написа писмо до Лихачов с въпрос къде е по-добре да следвам тази специалност – при проф. В. Н. Лазарев в Москва или при проф. М. В. Алпатов в Ленинград. Отговорът бе категоричен: Москва, там е най-добрият специалист по средновековно изкуство – Виктор Никитич Лазарев.

Тази лоялност и обективността при оценката на конкуриращите се две руски школи в този момент бяха за мен много показателни за морала на истинския учен. И ще дам още един пример по линия на неговия интерес към работата на младите с последното писмо, което получих от Лихачов на 19.09.1999 г., т.е. 11 дни преди неговата кончина. Написано е след получаването на изследването ми върху кодикологията на славянските ръкописи („Въведение в славянската кодикология“, 1997), но аз го приемам като емблематично за всички български колеги, чиито книги той е държал многократно в ръцете си и е писал за тях рецензии.

„Драга Аксиния Джурова,

С Иван Семьонович и с всичките от Вашето младо обкръжение за мен са свързани най-добрите спомени от България – пътешествия на Шипка, Велико Търново, Преслав, Плиска, Охрид и т.н., и т.н. Толкова беше хубаво, имаме толкова надежди.

Сега Вашата книга ми напомня за всичко това. Ще я прочета и ще се постарая да се спра детайлно на отделни места. Чакам с нетърпение свободните минути.

Благодаря много за Вашата гружба с Вера. Не мога да забравя топлото Ви отношение към нея.

С най-топли гружески чувства

19.09.1999

Д. Лихачов

Санкт Петербург“

Това писмо разкрива може би една от най-характерните черти на Д. С. Лихачов и на плеядата учени ерудити, наши учители, които следяха с критичния си поглед това, което гругите публикуваха, особено първите стъпки на проходащите в науката.

Едно от големите му послания бе свързано и с най-обаятелната страна на неговата разнородна личност, а именно необходимостта от консолидация между хората, което той без назидателност се опитваше да ни внуши от позицията на преживелия всевъзможни трудности човек. Човек, който превръщаше и най-големите премеждия в житейския си път в опитност, мъдрост и доброта. Качества, които ние – привилегированите да присъстваме на вечерите у проф. П. Динеков с Д. С. Лихачов, познавахме много добре.

Това бяха личности, които върху всичко, до което се докосваха, оставяха отпечатък на топлота, както е в това писмо, което цитирам по-долу, реги-

стрирало първия личен контакт на Д. С. Лихачов с проф. Дуичев, след посещението му в България през далечната 1958 г.

„14.11.1958

Драги Иван Семьонович и Елена Георгиевна, Върнах се съвсем благополучно. В Сектора, по случай завръщането ми, бяха поставили съветски и български знамена (хартиени, собственоръчно направени). В първите два гена работата ме затрупа и не можах веднага да ви напиша и благодаря за вашето съвършено, изключително гостоприемство. Тук вече е студено и рано се стъмва. Спомням си цветущата България като сън. Жалко, че няма да ви видя скоро.

Филмите са проявени и след няколко седмици вероятно ще мога да ви изпратя част от фотографиите.

Сега ви изпращам албума „Архитектура Ленинграда“ и друг албум „Слово о полку Игореве“.

Зинаида Александровна и децата ви изпращат най-искрени поздравии и благодарности за чудесните подаръци.

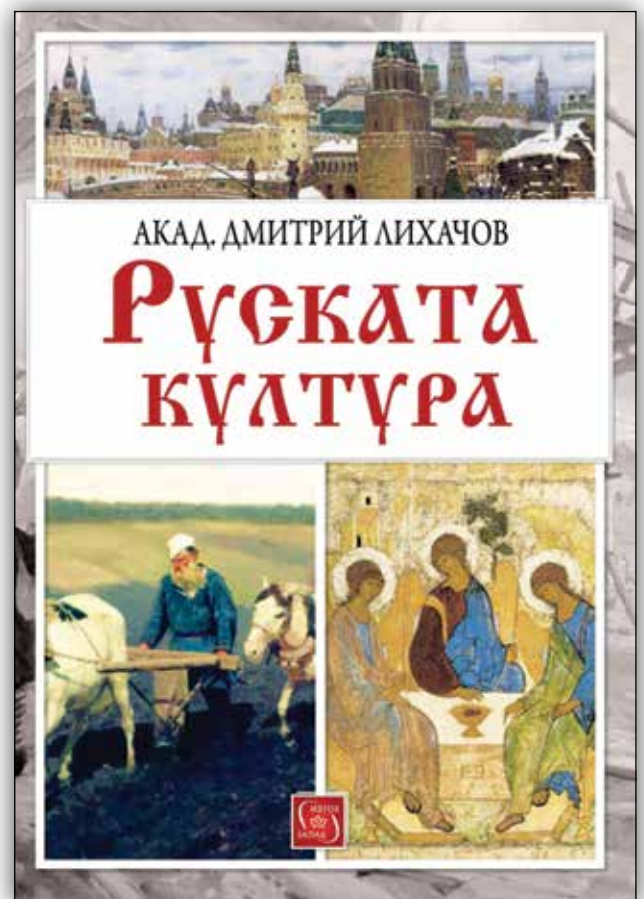
През лятото вероятно ще се състои съвещание по стара руска литература. Ще ви чакаме двамата.

С искрени поздравии

Ваш предан Д. Лихачов

Поклон на майчицата на Елена Георгиевна“

Приемам този сборник като послание, като завет, като „следсмъртния“ живот на Д. С. Лихачов, като своеобразно опровержение на собствените му думи „избрах Средновековието за свое време и пространство“.

Култът към писмеността у българите

Д-р Ася Събева-Юричкай

Кирил проповядва пред народа.
Стенопис в Араповския манастир, XIX в.

От създаването на славянобългарската азбука до днес в изследванията за почитта към Светите братя Кирил и Методий в българските земи се открояват два основни аспекта.

Единият е свързан със средновековния (църковно-християнски) изказ на възхвала към братята и тяхното дело. Св. Св. Кирил и Методий са елитарни светци, техният култ се поддържа чрез църковни форми на празничност в този далечен исторически период. Другият, по-късен, започва развитието си в годините около Българското възраждане и се проявява главно в градска среда. Тогава денят им се празнува на 11 май, която дата е обновена от българския средновековен празничен календар. Причастността към миналото вече става гаранция за ценност и святост. Налице е потребност от сакрализация на историята.

Празникът прониква на битово, селско ниво, като се наслоява върху един стар традиционен обичай – празнуването на „оброк“. Оброкът е празник, посветен на светеца-покровител на рода, семейството, махалата или цялото село. Ежегодно се спазва денят на съответния светец, който чрез ритуала трябва да осигури закрила над обекта. Оброците, възникнали в чест на Св. Св. Кирил и Методий, се появяват през Възраждането, когато е и началото на официалното празнуване на българската писменост.

Тези „броци“ са традиционни за нашето село и показват общобългарската основа на култа към Светите братя. Те се празнуват по общата схема, характерна за „брока“ – принасяне на „курбан“ (жертвена обредна храна) при старо дърво или оброчна плоча, обща трапеза, благословици, молитва в присъствие на свещеник, хоро, веселие. Според изследването на етнографа Васил Мутафов, на 11 май са се празнували „броци“ на Св. Св. Кирил и Методий в Северозападна България (4), в Югозападна (1), в Средна Северна (12) и в Средна Южна България (1).

„Курбаните“ и „броците“ се практикуват от народните слоеве като предохранителни обредни мерки с цел запазване от пожари, суша, наводнения, град, бедствия, болести, неплодородие и други нещастия. В описаните случаи функцията на писмеността, към която са прикрепени Светите братя, се пренася и измества върху плодородието по посеви и добитък и добруването на населението.

Предание за създаването на оброчището в чест на Светите братя от с. Големаните, Търновско,

разказва, че на 11 май 1866 г. опустошителен град унищожил посевите на селото. Съветът на старите казал причината: това било Божие наказание, защото на този ден селяните не почитали празника на просветителите, а работели на полето. Решили да направят оброчище и да заколят курбан за цялото село. Първоначално се чествал като оброчен празник, по-късно към него се присъединили селищните учители и децата от училището, облечени празнично и носещи цветя.

Молитва-песен в прослава на Св. Св. Кирил и Методий е записана през 1955 г. от фолклориста Христофор Тр. Тзавелла в с. Руля, Костурско. Тя е излята от Доне Чакрев, роден 1867 г.

Ой, свети Кириле, мой душо мириле* –
што суша фатила ко огън горила.
Ой, свети Кириле, мой душо мириле –
да загърмиш гърмежи, да върниш дождови.
Ой, свети Кириле, мой душо мириле –
да има берекъет, да рани селяни.
Ой, свети Кириле, мой душо мириле –
ке мяса пания да носа у църква.
Ой, свети Кириле, мой душо мириле –
пред тебе кърстинба яс ке се прекръста.
Ой, свети Кириле, мой душо мириле –
да видиш сирома, да знаеш мъки му.
Ой, свети Кириле, мой душо мириле –
да речии помозиш и мило благословиш.
Ой, свети Кириле, мой душо мириле –
да държиш ръка над нас с брат ти Методия.
Ой, свети Кириле, мой душо мириле –
от лоша сетнина ни чувай до живот.
Ой, свети Кириле, мой душо мириле –
да дадиш живачка без глад и мъчение.
Ой, свети Кириле, мой душо мириле –
да има венчания и многу кръстения.
Ой, свети Кириле, мой душо мириле –
да нема гладови, да има гозбини.
Ой, да нема гладови, да има гозбини.

* мой душо мириле – със значение „на моята душа успокоител“.

Тук виждаме, че светците се явяват в образа на закрилници на социума от природни бедствия, те са покровители на живота без глад и мъка, на раждаемостта, на благополучието.

Промяна настъпва и при рабушите-календари през XIX век. Наред с църковните празници Великден, Коледа, Голяма и Малка Богородица, Св. Никола, наред с народните празници – Миши, Мечи, Вълчи дни, Храниполе, Русаля, Горещници, с отделна резка върху дървената линия се отбелязва и денят 11 май.

В района на Охридското езеро съществува легенда за Свети Наум. За манастира „Св. Наум“ се смята, че е изграден от светеца. За него вярват, че държи ключовете към езерото. Ако се отвори езерото с тези ключове, цялата околност ще бъде наводнена. Вярвало се, че езерото е толкова дълбоко, че никой не може да го измери. Една жена взела връв и отишла да мери дълбочината. Тогава започнала такава силна буря, че за малко да я удави. Тя горещо се помолила на Св. Наум да я спаси и обещала да направи манастир. Св. Наум ѝ помогнал и там, където излязла от езерото, тя построила манастира. И до днес се носи легендата, че ако поклонник на манастира допре ухото си до камъка на гроба на светеца, ще чуе живота му туптящо сърце.

Предание за „Свети-Климентовата стъпка“ в Охрид показва разновидност на преданията за следи, оставени в околността от герои и светци (срв. Крали-Маркови стъпки, длани, камък на Крали Марко и т.н.). Вдлъбнатото място в камък в Охрид, за което се смята, че е от стъпването на светеца, е обвито от вярата, че е чудотворно. До него се допират или от вдлъбнатината пият настъбралата се вода, като смятат, че помага за различни болести.

Сведенията за писмените светци в житийната литература и в българския фолклор говорят за една осъзната или неосъзната културна свързаност на народните маси с култа към Св. Св. Кирил и Методий, към Седмочислениците, която е естествена при безкрайно тежката и променлива българска история. Да си припомним строфата на Иван Вазов „И ний сме дали нещо на светът, на вси славяни книга да четат“.

Утвърждаването на празника на буквите с особена интензивност в българските земи и до днес е една стъпка към свързването на минало, настояще и бъдеще. Това става емблематична нишка в идентификацията и самоуважението на българите. Да се отнеме „святата писменост“ на българите означава да им се отнеме част от историята и на родната памет. Този култ към писмеността и към ѝ братя включва българската традиционна култура и писмената традиция в определен културно-исторически кръг.

През 70-те години на XX в. семейство руски астрономи открива нов астероид между Юпитер и Сатурн и му дава името Св. Св. Кирил и Методий.

В днешните дни на силно противопоставяне на различни идейни и идеологически течения, при все по-ясно завръщане към националните ценности, кирилицата остава една непреодолима стена към все по-отстъпващата и губеща почва глобализация.

И накрая да спомена една случка, която ми разказа българска приятелка, завършила университета „Йотвьош Лоранд“ в Будапеща. При едно от посещенията си в Унгария била запитана от свой колега: „Ей, вие там на Балканите, в България, кога ще смените кирилицата си?“. Тя отговорила: „Ами, още не съм чула някой в България да иска да сменя кирилицата с глаголица“.

Из лекция, четена в университета „Йотвьош Лоранд“ (2009 – 2012) в Катедрата по славистика, в рамките на семинара „Българска митология, фолклор и литература“ (свс съкращения).

Епиграфски паметник от XIX век от с. Куцаровци, Великотърновско, посветен на Св. Св. Кирил и Методий.

За прослава на светите братя

Проф. Георги Йорданов

Близо до Полярния кръг и Северния полюс, в центъра на град Мурманск на брега на Баренцово море се извисява внушителен паметник на равноапостолите Кирил и Методий. Монументът е буквално копие на забележителното творение на скулптора Владимир Гиновски, което одухотворява градската среда в централната част на София, пред Националната библиотека, носеща техните имена. По-малко копие на творбата има и в свещения Рим, където от векове намират покой мощите на гениалния светец – Константин Кирил Философ. Така и двата паметника като лъчи от българската столица с името на мъдростта очертават част от планетарното пространство, което съхранява паметта на светите братя.

Десетки други духовни знаци прославят непреходното общочовешко дело на Кирил и Методий, провъзгласени за съпокровители на Европа. Имаме предостатъчно основание да тачим тяхното световноисторическо дело и като български влог в човешката цивилизация. И да изпитваме чувства на родолюбива гордост, защото кирилицата, сътворена в Преславската и Охридската школа на покръстената от княз Борис България, е духовен гръбнак на българската духовност, непоклатим мост между Източната и Западната цивилизация.

Днес създадената в отечественото лоно азбука се ползва от стотици милиони луге. <...>

Повече от век и половина 24 (11) май е най-светият всебългарски празник. По ред причини в течение на десетилетия денят не беше точен достатъчно извън прародината на кирилицата. Световноизвестният учен хуманист акад. Дмитрий Сергеевич Лихачов неведнъж споделя разбирането, че както кирилицата тръгва от България, за да завладее славянския свят, така неизбежно 24 май ще се чества и по другите земи, в които тя доставя духовна наслада на люде. Предвижданията на крупния руски и световен учен, както и нашите родолюбиви очаквания, се сбъднаха.

През пролетта на 1986 г. от далечния северен руски град Мурманск долетя радостната вест – по най-тържествен начин там е отпразнуван Денят на св. св. Кирил и Методий. Естествено бе да проявим жив интерес към честването в необятната съветска страна. Оказа се, че инициатори и организатори на празниците са интелекту-

През следващата 1987 г. празникът на славянските писмена продължава цяла седмица и в град Вологда. Авторът на чудесния роман „Цена на златото“ Генчо Стоев и Калина Канева разказаха с възхита за тези незабравими дни.

По примера на българския фонд „13 века България“ – първата мощна дарителска

– Какво бихте казали, ако отлеем копие на паметника, на който се удивлявате, и го подарим на гражданите на Мурманск в знак на признателност, че са организирали паметните тържества на 24 май?

– Не можем да си представим, че ще получим такъв безценен дар на изкуството...

Скулпторът Владимир Гиновски, известен със своята скромност, отначало не повярва, че може да се направи буквална отливка на паметника. Това стана благодарение на енергичните усилия на ръководителя на фонда на СБХ – видния художник Любен Зидаров. За рекордно време копие бе отлято; паметникът с тегло близо 8 тона бе готов за път.

За забележителното пътуване от София до Мурманск в началото на 1990 г. участниците Калина Канева, Васил Попов и организаторът на похода Недялко Петков разказаха и написаха вълнуващи спомени.

По петте хиляди километра от под Витоша до Баренцово море стават трогателни тържества с участието на хиляди вдъхновени християни. В Киев, откъдето започва чрез българското съпричастие покръстването на великата Русь, на многохиляден митинг в продължение на часове се провеждат трогателни тържества; висши духовници правят благослов в чест на първоучителите. Подобни празнични прояви стават и в десетки руски градове и села по дългия снежен път до Мурманск. Огромни маси почитатели независимо от мразовитото време придружават колоната в несекващ жив поток...

Наскоро се узна, че Валентина Маслова е разчала в дневника на покойния си съпруг съкровени записи за гостуването му в България, за нашите срещи и за подарения паметник на св. св. Кирил и Методий:

„... Много хубаво, но ако можеше да има макар и най-малка възможност, аз бих предложил свой паметник, руски... Но засега – уви!... Само по този непредвиден начин може да влезе на наша земя нашата история, ако идва от друга страна. Местните власти ще трябва да се съгласят, къде ще се дият... Няма друг път, засега още не сме дорасли...“.

Днес по света има повече от 70 паметника на светите братя; двадесет от тях са издигнати в Руската федерация. От 1991 г. с държавен указ 24 май – Денят на св. св. Кирил и Методий, е обявен за празник в цяла Русия...

Откриването на паметника на светите братя в Мурманск. 22 май 1990 г. Снимка архив на СБЖ

алци начело с известния писател Виталий Маслов. Заедно с него в Мурманск присъстват руските писатели Владимир Круин, Дладичир Личутин, Юрий Кузнецов, Юрий Медведев, Владимир Сангин, Владимир Бондаренко, Валентин Устинов, Вячеслав Шапошников, Семьон Шуртаков, Геннадий Ушков и др. Прозвучават и приветствените думи в писмата на писателите Василий Биков, Дмитрий Балашов. През май 1986 г. по наша покана Валентин Распутин и Виктор Астафиев гостуваха у нас. Оказа се, че по своя инициатива бележитият син на Сибир В. Распутин също е изпратил поздравление до участниците в мурманските тържества. Всички говорят с дълбоко уважение за инициативата и организаторската дарба на своя приятел и колега Виталий Маслов.

<...> Именно този достоен руски човек се обръща към акад. Дмитрий Лихачов за съвет как да се отбележи делото на славянските просветители. Прочутият академик е ясен: „Вземете пример от българите ...“. Виталий Маслов пристъпва към действие. И 24 май става голям културен ден за хиляди жители на северния руски град.

организация в Източна Европа, и по инициатива и под председателството на акад. Дмитрий Лихачов вече се изграждаше и Съветският фонд по културата. От Москва пристигна делегация с цел да изучи българския опит в спомоществателството и празнуването на 24 май, в която бяха включени влиятелни личности. Те говориха с огромно уважение и за светите първоучители, и за публикациите на прочутия учен славяновед академик Дмитрий Сергеевич Лихачов.

През есента на 1988 г. приех в Министерския съвет и делегацията, ръководена от самия Виталий Маслов. С него беше и писателят Виктор Тимофеев. Гостите разказаха, че са изучили българския опит за празненствата на Кирил и Методий и са се запознали с много старописани книги в хранилището на националната ни библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. С умиление изразяваха възхита от паметника на братята първоучители. Енергичен и импулсивен, Веселин Йосифов, който заедно с Калина Канева придружаваше делегацията, възкликна: „Тези хора заслужават да получат орден „Кирил и Методий“...“.

Обърнах се към гостите:

Прецених, че в проявата трябва да участва обществена организация, а не държавна структура. Ето защо предложих на Управителния съвет на фонд „13 века България“, който бях основал и председателствах в продължение на години, българското дарение да се направи от името на фонда. Както и очаквах, членовете на управата – министърът на финансите Белчо Белчев, губернаторът на БНБ Васил Коларов, заместник-министри, представители на националните ръководства на обществени организации приеха предложението с въодушевление. Вече бяхме отделили необходимите средства за съхраняване на безценни стари ръкописи в подарения от проф. Иван Дуйчев дом, за националните музеи „Земята и хората“ и на чуждестранното изкуство, за паметниците на Незнайния воин, „1300 години България“ и [на] Съединението в Пловдив, за възстановяване на войнишки паметници, за крупни начинания в областта на науката, културата, образованието, здравеопазването, спорта. Изпълнението на решението се възложи на главния секретар на УС на фонда Недялко Петков.

Писмо от Мурманск

Калина Канева

Годините неугържимо се нижат. Поколенията се менят. Едни са отрицатели и рушители на това, което е било, други – продължители и строители. В тази неумолима въртележка на нещата в живота се случват и, както ги нарече големият писател Генчо Стоев, „чудеса“. Под това заглавие той като пратеник на Кирило-Методиевския вестник „За буквите – О писменехъ“ описа Дните на славянската писменост и култура, разгърнали се мощно и многоцветно в северния руски град Вологда – за втори път в страната. А началото бе поставено предната година в още по-северния град Мурманск – на 24 май 1986 г. Затова ни напомня първото писмо от Мурманск, или по-точно от секретаря на Мурманската писателска организация Виталий Маслов. Роден е в с. Съмжа – на самия бряг на Северния ледовит океан, където живеят поморите, закалени в борбата с морските стихии и мразовете. Те не познавали крепостното право, нито каквото и да било чуждоземно иго, но познавали старобългарските книги, по които бабите учели внуците да сричат. Работи 20 години като началник на радиостанцията на първия атомен ледоразбивач „Ленин“ и набира

сили като талантлив писател и неуморен общественик. За него е казано, че е неизлечимо болен от „памет, привързаност, съвест, протест срещу разрухата, стремеж да събереш, да съградиш, да възстановиш, да оставиш след себе си добра следа...“.

И той я остави – добрата следа. Но тогава едва ли е мислел за това. Разтърсен от факти от ежедневието, разкриващи бездуховността, липсата на историческа памет у младите, решава да действа. И стига до убеждението, че трябва да се почне от делото на първоучителите Кирил и Методий. Мечтае да се възстанови забравеният им празник, както това правят в България. Обръща се за съвет към академик Дмитрий Лихачов, който пък му дава адреса на редакция „Антени“ и създадения и списван в нея Кирило-Методиевски вестник. „За буквите – О писменехъ“, който, оказва се, вече бил познат в Мурманск.

От първото писмо от Мурманск, публикувано във в. „Антени“ на 21 май 1986 г., узнаваме как ще протече тържеството в рамките на „Дните на Баренцово море“, какви публикации се правят в местните медии, какъв дълбок смисъл се влага в празника

– не само като докосване до историята, до онова, което са получили от българите: писмеността и православие то, но преди всичко като важен етап във възпитанието. В отговор ние им изпратихме материали и най-вече в. „За буквите – О писменехъ“, с който е бил украсен първият празник. Така станахме съпричастни към мурманската инициатива, която бе тукатси подета от писателите в другите региони. През 1991 г. празникът бе обявен за тържествен и днес се чества в цялата Руска федерация.

Във второто писмо от Мурманск, получено на 3 март и публикувано преди 24 май (в. „Жарава“, 15 май 2000 г.), подписано от председателя на Обществото за братски връзки с България капитан на атомния ледоразбивач „Ленин“ Борис Соколов и от председателя на Мурманския отдел на Общоруския фонд на културата, ръководител на Славянския поход, се казва: „Преди 10 години, на 3 март 1990 г., в София, бе осветен и тържествено предаден на представители на Русия паметник на Св. Св. Кирил и Методий – дар от българския народ за града герой Мурманск. Равноапостолните братя застанаха завинаги на северния

Калина Канева и акад. Дмитрий Лихачов гледат новия брой на в. „За буквите - О писменехъ“.

край на Славянския материк, в центъра на нашия град, на площада с името на Първоучителите. Всяка година на 24 май към паметника тръгват кръстни ходове, празнични шествия, звучат прослави на братския български народ“.

По-нататък в писмото подробно и поименно се отправя благодарност за безценния дар – паметника на Светите братя, който измина хиляди километри от София до Мурманск с небивали почести. Като участник в кортежа бях свидетел как православните славяни от Украйна, Беларус и Русия посрещаха като свети мощи бронзовите изваяния на Първоучителите. Накрая, вече на мурманска земя, по време на литургията пред храма „Св. Николай Мирликийски“ се присъедини и небето – озари го Северното сияние! Като знамение!

Приятелите от Мурманск не пропускат да изразят и благодарността си към всички, приели и приветствали Славянския поход през октомври 1997 г. Походът „от Арктика до Агриатика“ на групата писатели, журналисти, преподаватели и студенти от Мурманска област, Москва, Санкт Петербург, Новгород, Минск и Белгород и аз, присъединилата се българска журналистка от Киев до София, беше посветен на 120-годишнината от Руско-турската освободителна война. Автобусът с надпис „Россия“, окичен със стародавния завет на Константин Преславски (886): „По всей земли собирайте се, словени!“, с мурманското копие на Самарското знаме, тръгва и се връща при мурманския паметник на Св. Св. Кирил и Методий, след като изминава 11 000 км по бойния път на руските полкове и българските опълченски дружини, през западните православни славянски земи, край стари и нови славянски гробове, чак до Агриатическо море.

Славянският поход беше съпроводен с толкова вълнуващи срещи, за които не

може кратко да се разкаже, само може да си припомним думите на великия Достоевски: „Има ли братя, ще има и братство“.

„Да запазим, да защитим духовното и културното ни пространство“ – така Виталий Маслов определи целта и смисъла на Славянския поход.

Мурманчани продължиха доста години подред своите походи и без Маслов, дори и до неговия последен пристан в с. Съмжа. Почти всички първопроходци на празника на Първоучителите, на първия Славянски поход, преминаха в друго измерение. Дойдоха нови поколения. И с много въпросителни. Но току-що се получи и ново трето писмо от Мурманск: „Скъпи български приятели! Мурманската областна обществена организация на Съюза на писателите на Русия съвместно с Регионалното отделение на Международния фонд на славянската писменост и култура възнамеряват да възродят провеждането на уникалното културно, духовно, патриотично и просветителско мероприятие – Славянски поход и го посветят на 140-годишнината от Освобождението на България от турско владичество и възстановяването на българската държавност, за което Русия е изиграла главна роля и което завинаги е свързало нашите народи...<...>

С надежда за сътрудничество: Председател на Мурманската областна обществена организация на Съюза на писателите на Русия – М. Г. Орешета

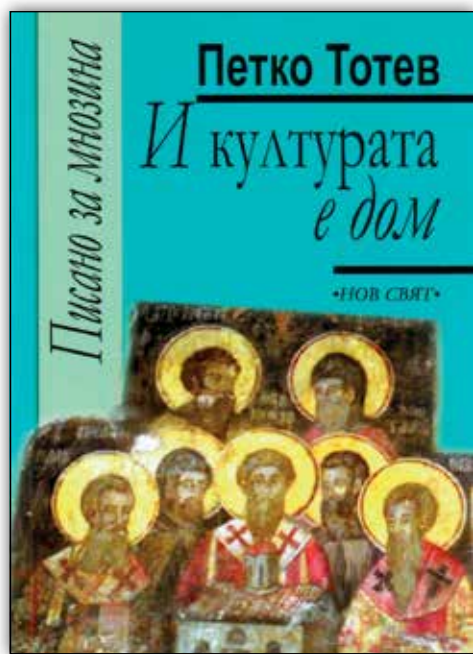
Отговорен секретар – М. В. Чистоногова (Доценко)

Председател на отделение то на Международния фонд на славянската писменост и култура – И. А. Виноградов

Добрите следи от отминалите поколения остават.

Продължители се появяват – ражда се надежда и може би едно ново чудо в нашето сложно, себично, бездуховно време.

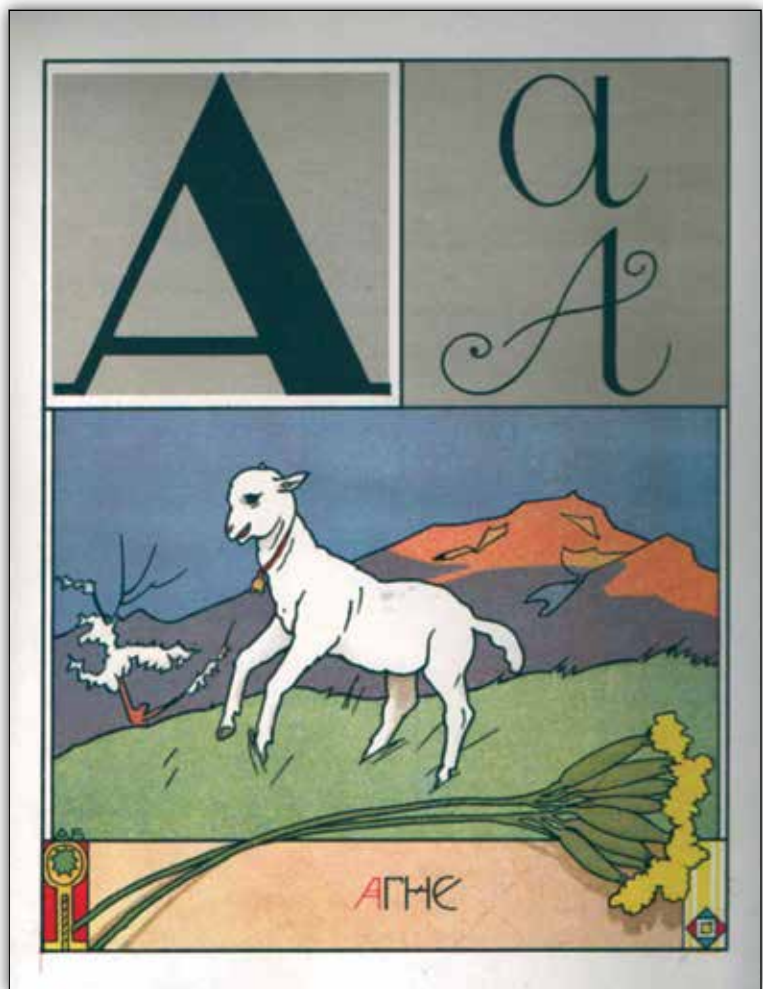
Писано за мнозина

в пространствата и времената на себичния интерес, няма как да бъде спряно движението на Словото, провъзгласило другия човек за ближен. Колкото още неравни схватки да предстоят с бесовщините, звероподобията, обсебванията, взаимоунищоженията, след като е изречена, изписана буквата А на нещо друго, ще последва буквата Б и така до безкрайността на вярата, надеждата, че човекът може да бъде и човек, че любовта е единосъщност на божественото и земното.

Изток и запад, изгрев и залез, север и юг, съединявани от апостоли и равноапостоли – всички посоки остават отворени, проходими, равностойни.

Из книгата на Петко Тотев „И културата е дом. Писано за мнозина“

Цивилизационното дело на Светите братя Кирил и Методий е забележително събитие в човешката история. Създаването на азбуката е феноменът, който предопределя не само развитието, но и съдбата на милиони жители на европейския континент. Утвърждаването и развитието на нашата азбука отиват по-далеч от конституирането само на език и литература.

Със своята графична система равноапостоите Константин-Кирил Философ и Методий всъщност организират духовна вселена, която няма граници – нито времеви, нито пространствени. За тяхното дело има един вечен хронотоп – „гържавата на духа“ България. <...>

Акът на създаване на адекватна графична система на българския език, блестящите преводи на богослужбени книги, намирането на прецизни думи за религиозни, философски и културни понятия и категории изискват дълбоко познаване на съответния език, което става или чрез усвояването му като майчин, или чрез дългогодишен живот в конкретната езикова среда.

До определен период житийският път на двамата просветители преминава различно – Методий заема висша административна длъжност в империята, той е „архонт“, има съпруга и деца, а Кирил става „хартофилак“ – секретар на Патриаршеската библиотека, преподава в Магнаурската школа, в която е получил образованието си, и

придобива името „Философ“.

През 856 г. след преврат на трона в Константинопол се възкачва император Михаил III. Тогава Константин Философ отива при брат си в манастира „Полихрон“ в Мала Азия. Предполага се, че именно през този период (855-856 г.) се създава глаголицата и започват преводите на богослужбните книги на славянобългарски.

Зареждат се и мисиите, възложени им от империята. Имайки предвид опита от мисията при сарацините (851 г.), който Константин Философ вече има, Византия му възлага друга, не по-малко важна – Хазарската (860 г.). В нея Константин Философ е придружен от Методий и освен че отново проявява таланта си да води диспути в защита на християнството, двамата братя разкриват и християнската си ревност – да следват примера на апостолите, като откриват в Херсон мощите на папа Климент Римски, първия глава на християните в Рим след апостолите Петър и Павел. По-късно, с тези мощи в ковчег, носен на рамене, както ги изобразяват в стенописите, те преминават през голяма част от Европа: Херсон – Константинопол – Великоморавия – Панония – Венеция – Рим. Така показват личния си избор за духовно служене (по Надежда Драгова).

Апогееят в защита и прослава на тяхното дело се случва във Венеция, на път за Рим, след Великоморавската мисия и едногодишния престой в

Панония при княз Коцел. След четиригодишна просветителска дейност Константин Философ и Методий тръгват обратно към Византия, където учениците им трябва да бъдат ръкоположени в духовнически сан, но спират във Венеция и променят намерението си, за да се отправят към Рим.

Преди да тръгнат за Вечния град, равноапостоите преминават през поредното изпитание в защита на своето дело. Участието на Константин Философ в диспут за защита на славянската писменост и книжнина и Тракматът му срещу триезичната догма остават във вечните летописи не само на България, не само на Европа, но и на цялото човечество.

Почти 10 века преди Ренесанса и Просвещението Константин Философ за първи път в европейската история

общочовешката култура. А с превеждането на свещените писания те по един решителен начин отрекоха триезичната догма при богослужението, въздигнаха българския език на завидна културна висота, наравно с тогавашните класически езици, като по тоя начин той стана свещен език“, пише през 1942 г. журналистът и писател Михаил Лангов по повод честването на 24 май.

И наистина, още първият графичен израз на „език свещен на моите деди“ (Иван Вазов) – глаголицата – съдържа в себе си прецизност, хармония и изразителност. Проф. Надежда Драгова утвърждава, че в отделните букви е вградена символиката на три свещени фигури: + кръст – символ на Христовата жертва; О – окръжност – символ на безначалното и безконечно битие на Бога; и © триъгълник – знак на Св. Троица. Така

папа Климент Римски, са посрещнати тържествено от папа Агриан II пред стените на Рим. Мисията на Константин Философ и Методий е повече от успешна – „славянските книги“ са осветени от папата. Служби на славянобългарски език огласяват римските храмове в прослава на правото да се извършва богослужение на разбираем, говорим език. Константин получава висш монашески сан и името Кирил.

След кончината на Солунските братя и гоненията на техните ученици делото им продължават оцелелите и приютени в България на княз Борис-Михаил I. Едно от най-важните постижения на техния последователен и неуморен труд е, че „се налага името български за славянската църква и славянската книга. <...> През този период е обучен и клир на български

Българската духовност

Аз, Букви

се отстоява вярата, че азбуката изразява Бога. През XII в. анонимен български книжовник, който спори с византийците за светостта на славянските писмена, поставя въпроса: „А къде в гръцката азбука има Бог, както го има в славянската?“.

Солунските просветители, които носят мощите на

език“. И това име „Българска църква“ и „Българска книга“ се употребява десет века“ (Надежда Драгова).

„Преди десет века и половина двама солунчани, светите братя Кирил и Методи, създадоха старобългарската азбука и изтръгнаха от мрака на невежеството и варварството цялата славянска раса – пише

В уводната статия на в. „Македония“ от 20 май 1920 г. – *Звуковите белези, нагласени според говора на македонските българи послужиха за създаването и развитието на българската литература, посредством нея на сръбската и руската литератури. Особено спасително се оказа делото на двамата солунчани за българи и сърби, които бяха изложени на асимилаторските домогвания на една стара и по-висша култура – гръцката. Русите пък много по-късно и твърде бавно щяха да се вреждат между цивилизованите християнски народи без поменатото велико дело на светиите Кирил и Методия.*“

Животът и дейността на двамата братя вдъхновяват и дават сила през най-тежките периоди, през които преминава народът ни. В епохата на Възраждането, когато българите се борят за ново-

– Музия, Тракия и Македония. „Голям празник – по-голям от Великден – беше денят на първоучителите в Македония – възкликва видният журналист и общественик Йордан Бадев в статията си „Някога“ от 1921 г. – Българите се събираха на безбройни и пъстри множества, за да живеят и да манифестират свободно под вид на чисто религиозно празненство, порасналото съзнание на националната мощ. <...>

На големите календарни празници, Рождението и Възкресението на Христа, македонският българин се отдаваше с вярата и заветите на традицията; денят на Св. Св. Кирил и Методи той празнуваше с цялото си същество. Защото култът на Бога беше в душата му една улегнала тайна, а култът на народа – един жив и могъщ стимул. На празника на славянски-

те на светците, поставени в рамки от живи цветя. Подир тях се низжат, спретнати в еднакви гимнастически костюми и препасани с триколовни ленти, юнаците. След тях ситнят с китки в ръка ученици и ученички от всички училища. Зад учениците се носят благоговейно хоругвите, духовенството и една гъста, внушителна народна маса...

И през сподавената и весела глъчка на децата, пред глухия шум на движението чуваха се тихата благодарствена молитва на поповете, хвалебните възгласи на хорвете и вътрешният тържествен химн на народното сцепление...

В тия минути празнуващите усещаха и манифестираха своята национална мощ; турците преценяваха силите на най-упорития си противник; пропагандистите оглеждаха своето безсилие, а всички чужденци проверяваха с очи-

се научат на „четмо и писмо“, за да станат „грамотни“ – да умеят да пишат, четат, и разчитат посланията на Времето и Битието.

Може би, за да се утвърдят българщината и българският дух след Балканската, Междусъюзническата и Първата световна война, в които България търпи огромни загуби на население и територии, известният художник Александър Божинов създава през 1921 г. изящния художествен албум „Азбука за малките“. В него заедно с буквите на кирилицата той вплита багрите и красотата на българското.

Днес, във високотехнологичния XXI век, ние по един или друг начин също се завръщаме към извора на нашето Слово. Отправляме поглед и търсим тайните и отговорите на Изначалието в магичната глаголица, заела значимо място в творчеството на съвременните апостоли на изкуството и науката. Една от тях е и Антония Дуенге, която почти четвърт век се стреми да постави глаголическите писмени знаци в един глобален контекст чрез собствен художествен език, като се опитва не само да доближи, но и да изпрати посланията на магичните букви до всички хора на планетата.

Антония Дуенге казва, че строи буквите. Вражда в тях върбови клонки, транспарентна хартия и светлина, за да постигне ефекта на пластична обемна конструкция. Тя се стреми да покаже визуалната и музикалната хармония в глаголицата и да пренесе

вечните стойности на Кирило-Методиевото дело във всекидневието ни. В основата на нейните художествени интерпретации на първите ни букви са кръгът, кръстът и триъгълникът – символи, в които се съдържа съвършенството на Бога.

През 1980 г. „славянският“ папа Йоан Павел II обяви Светите братя Кирил и Методий за съпокровители на Европа. След повече от четвърт век тяхното дело беше продължено отново от българския народ, когато след официалното приемане на България за пълноправен член на Европейския съюз през 2007 г., 1140 години след диспутата на Константин-Кирил Философ във Венеция, кирилицата стана третата официална азбука на ЕС след латиницата и гръцката азбука. Кръговрат на историята...

Повече от 11 века пишем, четем, говорим на български език – изразяваме себе си в наука, култура, политика, ежедневно общуване заради великото дело на двамата равноапостоли Св. Св. Константин-Кирил Философ и Методий, без което нямаше как да се съхраним като българи.

Ние запазиме Словото, а то – нас, но винаги ще остава нещо отвъд, нещо „во веки веков“ – българската духовна вселена отвъд Аз, Буки, Веги...

Доц. Таня Казанджиева

Възвръщане на вселена от въдъхновение, Веги...

те си данните на статистиките и етнографите за Македония.

Ярко доказателство за всенародната почит към Кирил и Методий се открива и в един разказ за деца „Кой ни даде свободата“ с автор Борис Гологанов (родственик на учителя Иван Гологанов, събирач на песните от „Веда Словена“), публикуван в сп. „Македонска звезда“ – първото списание, предназначено за деца с българско самосъзнание извън пределите на свободната родина, за Македония и Одринско, издавано в София през 1909 и 1910 г. Този разказ по недвусмислен начин разкрива дълбоко вплетения стремеж към просвещение в етнокултурната същност на нашия народ, защото познанието е това, което дава ключа към свободата – духовна и политическа.

Силата и мощта на делото на Солунските просветители оказват влияние на цялата българска култура през всички епохи и периоди на нейното развитие. Неизброими са произведенията от всички области на изкуството, посветени на техните личности и на тяхното дело. Едни от най-важните творби са посветени на децата, на „азбукарчетата“, които с чисти сърца влизат всяка година в българското училище, за да

българска просвета и независима българска църква – борба, която ще прерасне в титанична битка за национално освобождение, светлината на подвига им озарява нелекия път. През втората половина на XIX век техният църковен празник – 11 май, се превръща в общонационален за цялото българско землище

те просветители Македония показваше своя истински национален облик. <...>Свършва се литургията. Всякой заема своето място и една жива и недогледна вълна се залюлява плавно под кръстосани над самите улици книжни и цветни гирлянди.

Най-напред вървят редица двойки, които носят икони-

Писмеността в западноевропейската тъкан (XVI – XIX в.)

Д-р Красимир Димитров

Писмеността и тъканите са неразделно свързани още от първите стъпки на човешката цивилизация. Всъщност именно текстилът, много преди изобретяването на хартията, е използван като основен материал за бродирание, писане, а по-късно и за печат. В продължение на векове коприната е използвана като материал, върху който бродирали писма, стихове, дори поеми и философски трактати. А йероглифът „изин“, който в Древен Китай е означавал „канон“ или „свод“, първоначално е значел „копринена нишка“.

Първите свещени текстове се свързват с текстила. Този материал е изключително подходящ – лек, компактен за съхранение и пренасяне, в същото време достатъчно пищен и скъп. В продължение на столетия майсторите на везбата използват букви, думи или цели фрази с цел да популяризират отделни текстове за просвещение на малограмотните, тъй като сакралните текстове били разбираеми за тесен кръг образовани хора.

Първите европейски тъкани са дело на майстори от Изтока. Показателен пример, поддържащ тази теза, е, че в съкровищницата на Хофбургите във Виена се съхранява коронационно облекло на нормандски крал с избродирани надписи, съобщаващи, че грехата е изработена в кралските работилници в Сицилия през XII в. по повод коронацията на Вилхелм II, на латински и арабски език. В работилниците в Сицилия е изработена и прочутата тъкан с изображения на пеликани, съхраняваща се в ризницата на базиликата „Сен Сернен“ в Тулуза, чиито надписи са на латински, но по арабски модел са изписани от дясно наляво.

В продължение на няколко века текстове върху текстил се изпълняват чрез ръчна бродерия. Центрове на това изкуство са манастирите в Средновековна Европа. Там се изработват пищни църковни одежди от атлаз, бархет и коприна, украсени с богати бродерии на религиозна тематика. Сложните

многофигурни композиции (в голямата си част реплики на произведения на известни художници) са не само свети изображения и християнски символи, но и надписи. Монахините били превъзходни майстори на бродерията, а също преподаватели. Малки момичета са отдавани в манастирите, за да бъдат обучени в ръкоделието и чрез него да усвоят основите на граматиката.

През XVI в. на много от изработените италиански тъкани майсторите започват да добавят към изображенията и текстове. Към сюжетите от Сътворението се прибавят думите „Адам“, „Адам и Ева“, „Рай“ и т.н. В експозициите на Ермитажа се съхраняват бродирани тъкани с тема годишните времена, където над всеки сюжет е избродирано на ръка името на съответния месец. Забележителното е, че тези творби не са изработени в манастирски килии или занаятчийски работилници, а от любители на бродерията, в домашни условия.

Към края на XVI в. в градовете се наблюдава засилен интерес към предметите на разкоша. Бродираните тъкани са сред най-предпочитаните и модни артикули. Използвани са като калъфки, покривала, покривки за маси и др. С бродирани надписи са украсявани мебели, възглавни-

ци, завеси и дрехи. Бродерията в този период олицетворява стил, благосъстояние и висок обществен статус. Бродирането става модно и елитарно занимание. Във всеки дом дамите се занимават с ръкоделие, като по този начин везбата „излиза“ от манастирските работилници и широко навлиза в светското общество.

За обучение и постигане на високо майсторство са съз-

дани три доказват тезата, че са били използвани и като учебни помагала. Наличието на изображения на различни букви от азбуката предполага самостоятелен и творчески подход в ръчната бродерия, когато е възможно да се извезват текстове по поръчка. Авторите започнали масово да бродират наименованието на произведението, както и да извезват своите имена и подпис. След 1650 г. все по-често в тъканните произведения се срещат нравоучителни текстове, а към края на века – имена, дати, стихове.

Образците за ръчно бродирание се използвали и след появата на печатните каталози и цветни рисунки и орнаменти. Не е еднозначно мнението на специалистите за първия печатан каталог, но за такъв се приема публикуваният от Йохан Зибмахер в Аугсбург (1523 г.). Следва издаването на печатни каталози във Франция и Италия, а през 1587 г. – и в Англия. Към края на столетието подобен

род издания са значителен брой и включват надписи и текстове на различни езици. Въпреки всичко сборниците остават скъпи и недостъпни за повечето бродиращи, затова ръчно избродираните мострени каталози, съдържащи букви от азбуката, популярни фрази, римски и арабски цифри, продължили да се използват паралелно с печатните.

Някои от тях станали математически, тъй като бродерията била част от програмата на обществените училища (в Англия и Северна Америка). С тяхна помощ се

изучавали математически правила (бродирали се математически таблици и особено таблицата за умножение), география (географски карти с надписани обекти по тях), етика и т.н. Образците играли съществена роля на изпитни задания и за сертификат, потвърждаващ майсторските умения на бродирация.

Домашните образци за бродерия се изработвали и предавали от поколение на поколение и отразявали родовете и семейни събития – дати на раждане и смърт, сватби и др. В тях често били включвани и инициалите на членовете на семейството: женските вдясно, мъжките вляво, а инициалите на починалите родственици – с черен конец.

През XVIII – XIX в. бродираните каталози започнали да играят роля и на подаръци със сантиментална стойност, благодарение на което станали богати като оформление, орнаментика, колоризъм и техника.

Бродираните букви, цифри, шрифтове и орнаментика

върху тъканни произведения от периода XVI – XIX в. са изиграли и продължават да играят изключително важна информативна, обучителна и социална роля. Писмените знаци в западноевропейската тъкан са полезни както за средновековното общество, култура и бит, така и за съвременните почитатели и любители на бродерията. Интерес към тях проявяват историци, изкуствоведи, материалисти и нематериалисти културно наследство.

Женското везбено майсторство

Добринка Костова, Етнографско-археологически музей – Елхово

Сватбените обичаи и обреди са неделима част от богатата народна култура и празнично-обредната система на населението от Елховския край – в долината на Тунджа, между Странджа и Сакар.

Сватбата е един от най-важните и желаните традиционни събития за момите, ергените, и за техните родители. За сватбения ден мечтае от дете всяка девойка и дълго и старателно се подготвя за него. За да се омъжи, тя първо трябва да стане лазарка. След лазаруването има право да носи китка и да ходи по седенки. Веднъж „играла Лазар“, вече може да се омъжи. В края на XIX и началото на XX век главно изискване за всяка девойка лазарка е да бъде облечена в булчински костюм и накити, заети от нововенчана невеста през годината, от „честита къща“, за да прихване, да се омъжи и тя през годината. През 20-те и 30-те години на XX век лазарките започват да играят със собственооръчно нашишени сукмани, в чиито пъстри шевици бродират мечтите и копнежите си за любов и щастие.

През великденските пости момите бързат да ушийт сукманите си, за да могат на Лазаровден и Великден да бъдат пременени, с богата и пъстра везбена украса. Всяка лазарка сама е везала костюма си, за да бъде харесана и избрана, защото кандидат-свекървите старателно оглеждали прецизността на бродерията и изработката на моминските костюми и по това преценявали нейните умения да „къти и върти къща“, да я стопанисва, да се грижи за семейството и за свекъра и свекървата на стари години.

Момите си ушивали по 3 ката нова премяна за Великден, като върху газите (шевицата, бродирана отпред на гърдите), полите, кърпите и престилката си с игла и конец са рисували и бродирали цветя, животни, човешки и геометрични фигури, в ярки и пъстри цветове в различни и преливащи се нюанси.

След момуването, харесването, малкия и големия годеж следва подготовката на сватбата, а безспорно целият фокус на сватбения обичай е събран върху младоженката и

начина, по който тя изглежда на сватбата.

Булчинското облекло от Елховския край е особено впечатляващо и то е част от така наречената „елховска сукманена носия“, битувала масово първоначално в своя „старинен“ и по-късно – в „съвременен“ вариант, от края на XIX до към 50-те години на XX век.

Елховската носия е призната официално за една от най-красивите и най-пъстри традиционни женски носии в България. Нейното очарование и неповторимост се определят от оригиналната орнаментика на основните елементи на костюма – туникообразния сукман, ризата,

В повечето случаи в края на XIX и началото на XX век булчинските носии са сукмани от вида „смесени бялки“ или „аленик“, в които като украса над полите на сукмана, между шитето и зъбчежа се включват ивици бяла или редуване на бяла и жълта сърма, наричани „бялки“. Декорацията и шевиците по газите, престилката, полите на сукмана и полите на долната риза грейт в ярки и пъстри цветове, в различни нюанси на синьо, жълто, зелено, виолетово, червено, оранжево, като особено любим и най-често използван в бродерията е наситено розовият (пембеният) цвят. Сукманът се запазва от широк пояс с диагона-

лгрехи, като се започне от сукмана и ризата и се стигне до чорапи и калци, пояси, престилки и чумберчета за глава, включително и джубе, подплатено с кожи. Някои моме от имотни и заможни къщи са се женели с по 15-20 ката сукмани носии. Ако родителите на някоя младоженка не могат да си позволят лукса да й ушийт джубе, вземат назаем за сватбата от друга къща, тъй като сватби в миналото се правят само през есента и зимата.

Джубето и сватбените дрехи се носят след сватбата до Гергьовден, докато кумата не даде прошка на булката и разрешение да сваля сватбената премяна. В пояса на младоже-

страни покрай ушите шарени мънистени пецалуди, които се спускат до раменете. Над шапчицата се слага тарпош, а след него се връзва малка триъгълна бяла забрадка, обкичена с ресни – символ на чистотата и непорочността на младоженката. Над нея кумата мята три пъти булото, като в края на XIX и в първото десетилетие на XX век по стара традиция булката е била прибулвана с три була – черно, червено и зелено. Цветовете символизират особеностите на семейния живот: черното – грижите и отговорностите, които я очакват, червеното – любовта, а зеленото – радостта и щастие, с които са подслаждани семейните дни. Над булото се закопчава булчинската игличка – накит, носен от булки и нововенчани невести.

През второто десетилетие на XX век булките в Елховския край са прибулвани само с червено було, а след Първата световна война навлиза европейската мода и плътното червено було е заменено с бял тюлен воал, който се спуска върху традиционната елховска сукманена носия.

Отбулването на булката от кумата става в сряда, четвъртък или следващата неделя след сватбата. Домогава булката извършва редица обредни практики за приобщаване и приемане от новото семейство. Булото се скрива и повече не се поглежда от младоженката, за да не овдоява и да се омъжва повторно.

В цялото си величие всички разновидности на елховската сукманена носия и булчински носии могат да се видят в експозицията и фонда на Етнографско-археологическия музей – Елхово. Те са шедьоври на женското везбено майсторство и творческа фантазия, чрез която природата и животът като микрокосмос са претворени в съвършена хармония от багри и цветове, предизвикващи както национална гордост и самочувствие у всеки българин, така и възхищение и преклонение у чужденците.

Тази статия е по научноизследователски проект „Съвременни подходи за дифузия на информация, знания и хипотези – иновативен модел за мотивация на постдокторанти, докторанти, млади учени и студенти“, който се реализира със съдействието на ФНИ при МОН. Снимките са от Фотоархива и експозицията на Етнографско-археологическия музей – Елхово.

престилката и пояса. В изработката ѝ елховската жена е влагала много майсторство и любов, проявявайки богата фантазия и високоразвит естетически усет. Своя костюм елховката шие в повечето случаи вечер, след усилен полска и домакинска работа, на светлината на газената лампа, а понякога и на кандило, претворявайки в шевиците му съкровени копнежи на сърцето си. По грехите грейт в богата цвятова гама стилизирани геометрични, растителни, животински и дори човешки фигури, които се допълват от върхните грехи – елечета, салтамарки, джубета, изработени от домашен шаяк, украсени с черен или оранжев гайтан.

Булчинската носия от Елховския край е една от най-красивите и най-пъстри булчински носии в страната. Тя е демонстрация на женското майсторство, фантазия и художествен усет.

но разположени разноцветни райета и престилка с плътно извезана и богата орнаментална украса в разнообразна цвятова гама с геометрични или растителни мотиви.

Отличителна черта на невестинското празнично облекло е и украсата на задната част на костюма. Отзад се спускат разноцветно бродирани ивици – „пераки“, между тях е разположена „опашка“, украсена с мъниста, пулове и пележки и „рахтове“, изработени от гайтан, мъниста и монети. Цялата тази прелесть в облеклото се допълва от плетени разноцветни ръкавици – ръкавели, обхващащи само китките на ръцете, върху които блестят сребърни гривни. Върхната греха към костюма е джубе, изработено от шаяк и богато орнаментирано с гайтанена украса.

По неписан закон се изисква от всяка нововенчана невеста да дойде в новата си къща (освен със сандък с чеуз) и с не по-малко от 7-8 ката нови

нека се затъква годежно-венчалната кърпа, специално изработена от младоженката, която се пази грижливо през целия живот и се отнася в отвъдния свят.

Красотата и пищността на булчинския костюм се допълват от различните метални и мънистени накити: гривни – интишии и арковидни, булчинска игличка, прочелник, банка, бабук, подбрадници, пицалуди, нагръдници, кордоци, гердани, обеци и красиво орнаментирани и инкрустирани пафти, които са годежен дар от свекъра и свекървата. По големината на пафтите и броя и вида на накитите се съди за имотното състояние на дома, в който младоженката отива да живее.

Косата на булката се сплита ситно, на много на брой тънки плетки и в тях се вплитат пулчета, пискюлчета, парички и гр. На върха на главата ѝ се слага малка червена сукнена шапчица, на нея се закачат с кукички от двете

Проф. Павел Герджиков: ...За националната

Интервю на Анжела Димчева, специално
за Кирило-Методиевския вестник „За буквите“

– Вие сте живата история на оперната музика в България. Публиката Ви познава в различни амплоа – певец, режисьор и преподавател. Кой беше мигът, който насочи пътя Ви към музикалното поприще?

– Благодаря Ви, че ме наричате „жива история“, но аз съм „история“ дотогава, доколкото съм свидетел и участник в музикалния процес от началото на 60-те години. Завърших гимназия през 1956 г., веднага постъпих в Музикалната академия и още от 1962 г. започнах работа в Софийската опера. Но не бях само на оперната сцена, занимавах се с камерна и кантатно-ораториална музика, имах рецитали със симфонични оркестри – в месеци, оратории, симфонии.

Още 30-годишен започнах преподавателската си дейност в Музикалната академия. Мога да говоря за всичко, което се е случило от 60 години насам.

Като дете, родено в Кърджали, в детството не съм имал възможност да ходя на концерти и спектакли. Моята връзка с музиката бяха радиото и грамофонът. Още на 5-6 години започнах да изучавам цигулка и пиано с частен учител. Не се откъсвах от радиото, слушах Тито Скипа, Зара Леандър... Към 10-годишна възраст вече бях сигурен, че ще се занимавам с дейност на сцена – баба ми беше драматична актриса, майка ми – учителка, баща ми беше следвал архитектура, лелите ми бяха учили в Германия и Франция. Растях в културна среда, където се говореха чужди езици. Макар и рядко, в Кърджали гостуваха големи музиканти: помня концерти на цигуларката Недялка Симеонова, на Васил Чернаев, на квартет „Лечев“. Гостуваха Софийската и Пловдивската опера.

Занимавах се с всички форми на художествена самостоятелност – пеех в хор, свирех на цигулка, участвах в самостоятелна оперета. Завърших с отличен успех гимназия и ми дадоха стипендия да следвам минно инженерство в институт „Бауман“ – Москва, но аз отказах. Веднага трябваше

да кажа, че от мен щеше да излезе най-некадърният инженер, ако бях приел. На своя глава се подготвих за Музикалната академия и ме приеха.

– Как се разви кариерата Ви, кои бяха учителите Ви в голямото изкуство?

– Докато съм жив, ще помня моите преподаватели: професорите Драган Кърджиев, Анна Тодорова, Илия Йосифов, Стоян Джуджев, Благой Мавров, Любомир Пипков. Тогава ректор беше проф. Марин Големинов. Познавах проф. Панчо Владигеров, общувах с големи творци като проф. Христо Бръмбаров, проф. Георги Златев-Черкин. Още като студент дебютирах в операта на Л. Пипков „Янините девет братя“ – изиграх ролята на Георги Грозника (най-стария брат, въпреки че бях най-млад). Преди два месеца имаше нова премиера на тази творба – с нея На-

чийто шеф ме беше чул и ми предложи да бъда стажант там. На следващата година се обяви конкурс в Софийската опера и аз бях приет в състава. Оттогава до днес не съм скъсал с операта – 30 години като певец и режисьор, а днес присъствам в нея чрез студентите си.

– Как един певец се насочва към режисурата? Как се постига магическото въздействие на един спектакъл?

– Отидох към режисурата чрез преподавателската си работа по актьорско майсторство. През 70-те години бях изключително натоварен с оперните си изяви: по пет пъти в седмицата пеех в спектакли, на всеки два месеца играех нова роля. Имал съм случай една роля да пея на три езика: на италиански, немски и руски. Отначало показвах на студентите, но скоро разбрах, че не трябва да показвам, а само да обяс-

В ролята на Ивайло в едноименната опера на Марин Големинов – заедно с Анна Алексиева.

ционалната ни опера ще гостува в Москва на сцената на Большой театър. Беше ми приятно сега да видя новата постановка и се учудих каква смелост съм имал някога, за да изляза в тази роля...

След завършването ми се явих на прослушване в Щатс-опер в Берлин. На другия ден се явих в Лайпциг на прослушване, където ми казаха, че веднага ще ме назначат, но аз реших да си помисля. Като се върнах в Берлин, ми се обадиха от Комишеопер,

нявам. Работил съм с Вили Цанков – изключителен режисьор. Той също не показваше. Осъзнах, че трябва да насочвам актьора и той сам да търси формата, интонацията, подтекста. Нашата работа не е като в точните науки – изкуството не е уравнение или таблица. Пък и хората са много различни: при някои нещата се лепят като ръкавица към ръката, а при други е по-трудно.

При първата среща на актьора с режисьора винаги

Пред своя 80-и рожден ден Павел Герджиков със своята студентка Калина Томова.

има опозиция: трябва време, за да повярваш на режисьора, да не му се сърдиш, когато ти прави забележка: режисьорът не влага нищо лично, а се опитва да реализира концепцията, която е в главата му. Заедно трябва да тръгнете и да създадете продукта. Големите режисьори оставят актьорите да импровизират. Същото е и с диригентите. Театърът и операта са колективни изкуства: дори и най-гениалната партитура няма никаква стойност, ако стои в чекмедже. Творбата трябва да бъде осъществена на сцена, но кой е отговорен? Актьорите, режисьорите, диригентите, хореографите... И така се случва магията, която няма точно име. Ако имаше прераждане, пак бих се занимавал с това изкуство – един неизчерпаем и несвършващ процес – като вселената, като божественото вдъхновение.

– Имате ли любима роля?

– Обичам оперната естетика на Моцарт. Аз съм българският певец, който е изпял най-много Моцартови роли, многократно и на различни езици: в „Сватбата на Фигаро“, „Дон Жуан“, „Отважчане от сарая“, „Така правят всички жени“, „Вълшебната флейта“, „Бастиен и Бастиена“, „Коронационна меса“, „Реквием“, рецитали с негови песни. Пял съм творби на италиански, немски и руски композитори. Специално внимание съм обръщал на българските композитори. Имам над 20 опери в репертоара си, няколкостотин песни, десетки месеци и

кантати, стотици записи.

– Припомнете някои от най-емблематичните спектакли през 60-те, 70-те, 80-те години...

– В този период Софийската опера беше в апогея си. Тя беше ансамблов театър от звезди! Трупата беше канена в много столици и оперни центрове. Участвал съм в доста гастроли, особено що се отнася до руския репертоар: „Хованищина“ и „Борис Годунов“ от Мусоргски, „Княз Игор“ от Бородин, „Евгений Онегин“ от Чайковски, „Златното петле“ от Римски-Корсаков... Още като млад артист през 60-те години гостувах в Париж – играхме „Княз Игор“ в „Театър дьо Шанз-Елизе“. Последвах турнета в Неапол, в Будапеща („Ивайло“ от М. Големинов), Берлин, Люксембург, Амстердам, Висбаден, Рим, Палермо („Война и мир“ от Прокопиев)... А в Москва участвах в „Антигона 43“ на Л. Пипков и в „Пепеляшка“ от Росини. Тогава представихме „Дон Карлос“ и „Отело“ на Верди с участието на Райна Кабаиванска и Никола Николов.

През годините имах щастието да бъда партньор с ярки звезди от предходното поколение, както и с мои връстници: Любомир Бодуров, Димитър Петков, Александрина Милчева, Николай Гяуров, Никола Гюзелев, Надя Афеян, Юлия Винер, Лиляна Барева, Гая Йончева, Стоян Попов, Павел Куришумов, Асен Селимски. С останалите живи колеги днес се виждаме редовно и пазим най-топли, приятел-

стратегия в културата

ски чувства. Годишите ни са сериозни, времето издрасква лицата ни, но важното е да не допускаш бръчки по сърцето си.

– Как се отнасяше властта към музикалното изкуство тогава? А сега? Виждате ли разлика?

– На изкуството и на операта се обръщаше специално внимание. България се гордеше пред света с оперните си певци. Искан да направя уговорката, че не изпитвам никаква носталгия към соца. Но не мога да отричам всичко, което е било тогава – живял съм, работил съм непрекъснато. В България освен многото глупости, икономически и идеологически грешки, се случваха и доста добри неща – излизаша чудесни книги, правеха се качествени спектакли и филми. Трудът на хората на изкуството беше оценен високо. Не мога да бъда недоволен от тогавашната политика.

А какво е сега? Сега просто няма отношение, работи се на парче. Ние нямаме културна стратегия. Всяко правителство, което не се стреми да направи културата приоритет, е обречено на провал. Оперните театри са в криза, едва оцеляват – идиотска система на отчитане на билети, смешни заплати, нула инвестиции в сграден фонд, непрекъсната липса на средства. Ще ви кажа един виц: „Един българин попитал швейцарец: вие защо имате адмирал, когато нямате излаз на море? А той отговорил: а вие защо имате Министерството на културата...?“.

– Защо чалгата се наложи като предпочитана музика сред младите?

– Процесът беше продължителен: виждате тази агресия от медиите – чалга, реалити формати, пошлоти шоу програми, измислени ВИП звезди. Това е отвратително и ще доведе до пълна интелектуална и културна деградация.

– В повечето европейски държави се работи целенасочено за поддържане на родното изкуство – чрез законодателство и частни инициативи. Имаме ли нужда от цялостна промяна на културната политика?

– Най-културният минис-

тър на културата до днес продължава да бъде Георги Йорданов – абстрахирам се от политическия контекст. И сега той не пропуска културно събитие, защото има вътрешна необходимост. През последните 20 години не съм видял нито един от сегашните министри на оперен спектакъл или концерт. Процентът за култура, отделен от държавния бюджет, е 0,5. Най-ниският в Европа. Докога?

– В началото на XXI век бяхме свидетели на множество класации за върховите постижения на XX век. Тогава народът ни обективно посочи на първо място българската оперна слава по света. А днес?

– Нещата са крайно занемарени. Целият ни живот от сутрин до вечер е облъчван от Путин, Ердоган, Тръмп, от мигрантски проблеми, природни катаклизми, убийства и катастрофи, ядрени опасности... Е, стига толкова! Аз не подценявам тези опасности – от Адам и Ева светът е вървял през

Павел Герджиков и Галя Йончева в „Травиата“ на Верди.

кризи, но винаги е имало изкуство, защото народът е имал нужда от него. Това е модус вивенди – начин на живот! Политическата класа обаче не може да го осъзнае, аз съм отвлечен от политиката. Нямам никаква симпатия към нито една Велика сила: с еднакво недоверие и подозрение се отнасям и към Москва, и към Вашингтон, и към Лондон...

– Кои имена според Вас начертаха престижната карта с наше участие на световната оперна сцена?

– Вече 10 години водя по

програма „Христо Ботев“ на БНР предаването „Среци, гласове, съдби“. Правя го съвместно с музикалната редакторка Цветана Тончева. То е посветено на историята на оперния театър – от Христина Морфова, Петър Райчев и Елена Николай до днес. В него представям и известните, и не толкова популярните: има много талантливи певци, които по различни причини не са влезли в светлината на медиите. Преди три десетилетия операта ни беше репертоарен театър – всяка година се играеха по 35-40 оперни заглавия и 10 балетни. Сега форматът е стаджоне – последователни представления на едно заглавие, докато се изиграе. Не мисля, че това е най-подходящият формат. Преди публицата имаше възможност да се огранотява чрез творби от различни периоди и националности. Сега репертоарното ветрило е доста стеснено. Но въпреки това има силни певци, добре поставени спектакли.

– Вие преподавате вече

В ролята на Дон Жуан от едноименната опера на Моцарт

тат, да ходят на театър и на изложби, да учат езици. Ежедневно да си натоварват гласа. Когато пеят, да не маркират. „Глас от пене не се губи, а от мъчание и маркиране ръждясва“ – това казваше един мой професор. Нека не губят любопитството си към света. Нека се интересуват от всичко – не само да произвеждат красиви тонове, а чрез тях да казват нещо. Важна е нотната грамотност – да придобият повече музикални сръчности. Да не разчитат толкова на интернет, а повече да свирят, да четат, да навлизат в интердисциплинарни сфери – философия, история, кино, естетика, балет, спорт, пък ако щете – да се занимават и с кулинарно изкуство.

– Подготвяте мемоарна книга. Какво ще прочетем в нея?

– Аз считам себе си за млад човек на сериозна възраст... Това няма да са мемоари, а коментарна книга за българския оперен живот от моя гледна точка: наред с обективните процеси и факти битуват и доста измислени, лъжливи представи. Дразня се, че има самозвани „специалисти“ по оперен театър, които хаят хартия, преиначават историята. Аз съм бил участник в този процес и най-добре знам кога и къде съм успял. Няма човек, който постоянно да е успявал. Но винаги съм бил в равновесие със себе си – знам мястото си в българската музикална култура, нямам претенции, но съм запазил способността да се зарадвам на чуждия успех. Винаги мога да кажа: „Ето, този тук е успял!“. Това ми дава самочувствие.

В ролята на княз Галицкий в „Княз Игор“ на Бородин.

40 години в Музикалната академия. Какво Ви дава контактът с младите?

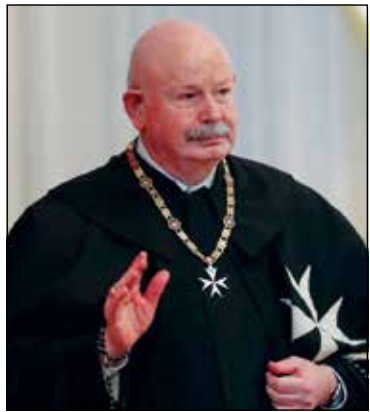
– Не полагам никакви усилия да поддържам форма. Силата ми идва отвътре, обичам работата си – на никого не съм отказал помощ. Помагам на студентите като актьор, певец, режисьор, музикант и дори като човек, слушещ си с няколко езика... Обичаме се взаимно.

– Какви качества трябва да притежава един млад изпълнител, за да има успех на сцената?

– Препоръчвам им да че-

Измежду рицарите от Йерусалим, Родос и Малта

Малтийският орден е мирски монашески орден, като част от членовете му са монаси (положили трите монашески обета – за бедност, целомъдрие и послушание), а останалите – само обет за послушание. Днес по-голямата част от рицарите и дамите на Ордена са светски лица.

Фра Джакомо Дала Торе дел Темпио ди Сангуинето

Докато рицарите и дамите дават само третия обет, клириците (притежаващите вече свещенически сан) са приемани като капелани или църковни рицари. Малтийският орден е единствената организация с непрекъснат суверенитет, управлявана от рицари монаси, които са преки наследници на своите основатели, между които се избират Великият магистър и по-голямата част от членовете на Суверенния съвет (правителството на Ордена). Великият магистър управлява Ордена едновременно като държавен глава и като духовен водач. Той е начело на Суверенния съвет, съставен от четирима висши представители – Велик командор, Велик канцлер, Велик хоспиталиер и Пазителя на общия трезор.

Суверенният Малтийски орден има членове в 56 страни, структурирани в 6 големи приората, 6 подприората и 47 национални асоциации.

Известни от Средновековието като хоспиталиери, членовете и доброволците на Ордена всяка година се грижат за милиони хора, а годишната стойност на хуманитарната дейност на Малтийския орден надхвърля 1 милиард евро.

Хуманитарната традиция на Ордена – дълга повече от 960 години – се реализира и обновява ежедневно в болници,

медицински центрове и клиники в повече от 120 страни по света. Поддържа се от 12 500 члена, 80 000 постоянни доброволци, подпомогани от над 15 000 лекари и медицински сестри. В допълнение към това е дейността на *Malteser international* – корпуса за спешна помощ, който от половин век оказва първа помощ при природни бедствия, епидемии, въоръжени конфликти.

Орденът поддържа двустранни дипломатически отношения със 107 държави. Официални негови представителства има в 5 европейски страни, а 18 са постоянните наблюдатели и официалните представителства

Посланик на Суверенния Малтийски орден в България – Н. Пр. г-н Камило Дзуколи

към ООН, ЕС и други международни организации.

Велик магистър е най-висшата длъжност, избирана пожизнено от Държавния съвет измежду рицарите с обети. Сред неговите отговорности е да издава законови разпоредби заедно със Суверенния съвет, които не са предвидени от конституцията, да обнародва държавни постановления, да управлява богатата на Ордена, да ратифицира международни споразумения и да свиква Генералния капитул.

Държавите, с които Орденът поддържа дипломатически отношения, признават на Великия магистър привилегиите, имунитета и почестите, дължими на държавните глави, а Католическата църква – ранг на кардинал. Резиденцията на Великия магистър е в седалището на Ордена в Рим, на ул. „Кондоти“. От 2 май 2018 г. Принц и Велик магистър на Суверенния Малтийски орден е фра Джакомо Дала

Торе дел Темпио ди Сангуинето. Той произхожда от древен род от Тревизо, винаги тясно свързан със Светия престол. От неговите предци дяго му е бил директор на „L'Osservatore Romano“, докато брат му Джузепе е настоящият председател на Съда на Държавната служба на Ватикана. Дипломиран е със специалност история на изкуството и църковна археология в университета „Ла Сапиенца“ в Рим. Заемал е поста на помощник-директор на библиотеката на Папския урбански университет, където е преподавал класически гръцки език.

Системата на управление на Малтийския орден

от Йерусалим“. Монасите помагали на поклонниците, по-специално на болните, както правят и днес. С була от 1113 г. папа Паскал II поставя болницата „Св. Йоан“ под егидата на Църквата, като ѝ дава привилегии. Орденът е натоварен с отговорността да поеме защитата на болните и на

Албрехт Фрайхер фон Бьозелагер

християнските територии, като се превръща едновременно във военен и рицарски. През февруари 1113 г. с булата *Pie Postulatio Voluntatis* папа Паскал II дава правото самостоятелно да избират своя Предстоятел, независими от църковната и светската власт.

1310 г.: Родос

През 1291 г. с падането на крепостта „Св. Йоан от Акра“ – последен бастион на християнството в Светите земи, Орденът е принуден да се премести в Кипър. През 1310 г. завоюва остров Родос и по този начин придобива териториален суверенитет. В защита на християнския свят Орденът събира мощна военна флота и воюва в източните морета. Рицарите на Ордена отблъскват победоносно многобройните нападения на османците. Когато са атакувани от султан Сюлейман Велики начело на могъща флота и внушителна армия, са принудени да капитулират и да напуснат острова на 1 януари 1523 г. Като признание за тяхната смелост Сюлейман Велики ги изпраща с военни почести.

1530 г.: Малта

През следващите седем години Орденът, въпреки че запазва своя суверенитет, е лишен от територия, докато император Карл V му отстъпва като феодално владение островите Малта, Гозо и Комино и град Трипо-

ли. На 26 октомври 1530 г., с одобрение на папа Климент VII, Орденът се настанява в Малта. По време на голямата обсада на османците, която продължава от май до септември 1565 г., рицарите, водени от Великия магистър брат Джовани де ла Валете (оттук и името на столицата на Малта – Ла Валета), разгромяват неприятеля. Флотата на Ордена на Св. Йоан (вече и на Малта) става една от най-силните в Средиземно море и допринася за победата над османците в битката при Лепанто през 1571 г.

1798 г.: Изгнаничество

През 1798 г. Наполеон Бонапарт, движейки се към Египет, окупира остров Малта.

Проф. Кирил Топалов

В съответствие с устава на Ордена, който забранява на членовете си да се бият срещу други християни, рицарите не се защитават и са принудени да напуснат острова. През 1801 г. Малта е окупирана от англичаните. Въпреки че признават суверенните права на Ордена върху острова, след подписването на договора от Амиен (1802 г.) Орденът губи тези земи.

1834 г.: Рим

Първоначалната мисия за болнична помощ отново се превръща в основна дейност на Ордена. Тя става все по-интензивна през миналия век благодарение на дейността на Великите приорати и на националните асоциации, които работят в много страни на света. Болничните дейности и подпомагането на нуждаещите се добиват особено големи размери по време на Първата и Втората световна война.

Днес Орденът е уважаван за хуманитарната си дейност в цял свят.

ИСТОРИЧЕСКА СПРАВКА

1048 г.: Йерусалим

Блаженият Джерардо основава монашеската общност „Хоспиталиери на Св. Йоан

За миналото винаги с поглед в настоящето

Доц. Красимира Александрова – Директор на НБКМ

Има книги, които са влезли в голямата литература и не остаряват през вековете.

Има автори, които историческият определя като велики писатели и мислители, и всяко следващо поколение намира в творчеството им истини за себе си. Умберто Еко и написаното от него принадлежат и на двете категории.

Той беше интелектуалец, който не бягаше от обикновените хора, живееше без претенции за недостижимост, а напротив – затова беше обичан и разбираан от всички. Той – философът, който посвещаваше огромна част от силите си на търсения в областта на лингвистиката и семиотиката, пишеше и блестящи романи (дори за деца), които му носеха огромна популярност по света. Той – ученият ерудит, споделяше удоволствието от вкусната храна, от аромата на млякото и свиренето на кларинет.

Всички негови почитатели, особено журналистите, имаха безброй въпроси към него, а той – познавачът на хората и културите, ловко сменяше позициите и сам се превръщаше в слушател. Защото търсеше истините, знаците, търсеше Човека.

Отиде си през 2016 г. с тежестта на повече от 30 титли „Доктор хонорис кауза“, присъдени от световноизвестни университети, но без Нобелова награда, която толкова много му отиваше.

Много от мислите на Умберто Еко, изричани през различни десетилетия от XX и XXI век, днес продължават да звучат актуално. „Смелостта е онова, което те превръща от съзрител в участник“ или „Цялата световна култура иска да направи безкрайността постижима“, казваше геният на словото. Днес, две години след неговата смърт, един друг гений на новото време – Илън Мъск, със своя устремен поглед към Марс като че ли се старае да докаже думите му, но и като че ли да опровергае другите – че „новите технологии убиват мисленето“. Къде е истината? Явно в това: да не се превръщаш в слуга на новите технологии, а да ги накараш да ти служат. Или, както отново казва Умберто Еко,

Умберто Еко

„ако не тренираш паметта си, ставаши идиот; ако я обогатяваш, ще изживееш хиляди животи“.

Приживе Умберто Еко посети два пъти България – през 1990-а и през 2004 г. Той имаше визия и за нас, българите, която преди години сподели в свое интервю:

„Тези, които живеят с мисълта за бъдещето, те са хората, които движат света. Те осмислят това, което е било, и това, което е в момента, и чертаят пътя на бъдещото развитие.“

Те са откривателите, мислителите и идеолозите на обществото.

Те са строителите на новите обществени взаимоотношения, на хуманизма.

Те са тези, които търсят смисъла на живота.

За съжаление, при вас, в България, тези, които гледат към бъдещето, са подложени на убийствен натиск да бъдат претопени в останалите две групи. На тях не им се дава поле за изява, нямат възможност да развият и реализират идеите си. Тези хора, обаче, не приемат и никога не са приемали с примирение наложените им ограничения и не са се поддавали на натиска на апатичната маса. Те търсят място, където могат да осъществят мечтите си, без да се страхуват от неизвестното, без да се задоволяват с илюзорната моментна сигурност <...>

Всъщност има място и за оптимизъм. Може би България е първата глобална държава. Тя ще е първата, която ще се разтвори в новия свят, и нейните чедра, гледащи в бъдещето, ще станат водачи на

земното население. Визждаме, че доста българи и хора с български корени заемат престоли в целия свят. Един ден светът ще бъде обединен в една общност – планетата Земя, и може би българите са тези, които поставят началото на този процес, давайки пример на целия свят <...> със спокойното приемане на смъртта на националната си държава. Българите няма да умрат, не и тези, които гледат в бъдещето, те просто ще се наричат земляни.“

С оглед на изложеното с основание появата на първата в България биобиблиография на произведенията на Умберто Еко, както и литературата за него, може да се определи като събитие в съвременната българска библиографска практика. Проф. Ал. Куманова и Мариета Найдова – дипломантка в УниБИТ, в съвместния си вторичнодокументален труд „Умберто Еко в България“ са изследвали периода от 1984 до средата на 2017 г., като са включили 168 публикации от и за Умберто Еко.

Биобиблиографията има научнопомагателен характер. Структурата ѝ е систематична, т.е. по видове публикации, подредени хронологично-азбучно в отделните раздели. Богатият справочен апарат, в съответствие с логиката на библиографирането, подкрепя основния корпус с Именен показалец, Показалец на жанровете на произведенията на У. Еко, Показалец на периодичните издания, в които са осъществени публикации, Списък на съкращенията. Включените интервюта от и за него, както и приложенията за библиоинфоносферата и за информационната роза на световната универсална библиография, внасят допълнителна пълнота и усещане за завършеност в космополитността на реализирания проект.

Ще завърши с мисъл на Умберто Еко: „Библиотекарят пази книгите не само от човечеството, но също така и от природата, и посвещава живота си на войната със силите на забвението“.

Един различен разговор за книгата...

Майсторски клас „Книги, забрани, табу“ с проф. Алберт Бенбасат

През есента на 2017 г. Университетът по библиотекознание и информационни технологии (УниБИТ), Университетската младежка академия за управление на знанията (УМЛАУЗ) и катедра „Библиотечни науки“ организираха провеждането на майсторски клас „Книги, забрани, табу“. В цикъл от пет лекции проф. Алберт Бенбасат сподели със студенти, докторанти и гости на семинара своя опит на издател, редактор, съставител на множество книги, но преди всичко своите знания като изследовател на книгата и литературен критик. Майсторският клас на проф. Бенбасат се провежда за втора поредна година в УниБИТ при голям интерес от страна на

мичното и идейното съдържание преди и след Гутенберговото откритие.

Втората лекция от Майсторския клас „Видове цензура и приложението им в различните общества“ поднесе на студентите и любителите на книгата интересни факти от историята и теорията на цензорските режими у нас и в чужбина. Религиозна, политическа, идеологическа, морална и други видове цензура бяха подробно дискутирани. Студентите и гостите на лекцията имаха възможността да се запознаят *de visu* с издания, които са били подложени на цензура по време на социалистическия режим в България.

За цензурата на режима преди 1989 г., спецификите и „вредната“ литература ни разказа колежата Габриела Ангелова. Като магистър от програма „Библиотечни колекции“ тя представи своя онлайн дигитален проект „Книги, библиотеки и идеология в социалистическа България“.

Специален гост на третата лекция от Майсторския клас беше Рашел Леви – поетеса, осъществила първия български „самиздат“ през 1987 г. на стиховете на поета дисидент Божидар Славов (1940 – 2000).

Следващите лекции от Майсторския клас засегнаха темите за обществени и индивидуални манипулации посредством книгата – за „опасните“ и „вредните“ книги в зависимост от тяхното предназначение и употреба; нацистка, неонацистка, негационистка, антисемитска, расистка, ислямскофундаменталистка, лъжерелиозна книжнина, както и за свободата на словото и нейните граници.

студенти, преподаватели и ценители на книгата. Тази година той имаше за цел да запознае участниците с историческите обстоятелства, теоретичните основания и практическото приложение на забраните и табутата, законите и регулациите, свързани с книгата като социален и комуникативен субект и търговски продукт, обвързващ духовността, познанието и развлечението.

В лекцията „Книга, комуникация, забрана и табу“ проф. Бенбасат разказа за книгата в системата на медиите, причините и предпоставките за налагане на ограничения и забрани в областта на тема-

За силата и душата на буквите

Маргарита Иванова – художник, калиграф

Да имаме празник на буквите е привилегия, гадена на много малко народи. Да знаем историята на съвременната си писменост и да я осъзнаваме като неделима част от собствената ни идентичност, е чест, отредена на малцина. По този повод в Национална библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“ на 8-ми май 2018 г. беше открита при голям интерес изложбата „За силата и душата на буквите“, която има за цел да разкрие красотата и изразителността на буквите, както и да подчертае тяхната значимост в културен и исторически аспект.

На изложбата за първи път бяха представени калиграфии в стилистиката на старите български книги от XIII – XIV век изписани на перга-

та молитва изписана на старобългарски език, стихотворението на Иван Вазов „О, Шипка“ на пергамент с везани букви, наричания за дом и личен просперитет, Химнът на Св. Св. Кирил и Методий от Стоян Михайловски, „За

мент. Информация за Кирилица и Глаголица изписана с автентичен шрифт – старобългарско уставно писмо. Орнаментика стил XV век – реплика на Коптския кръст от най-старото Евангелие на Юда, реплика на лист от Манасиевата хроника, Азбучна-

буквите“ от Черноризец Храбър на старобългарски език, Старобългарска молитва към Господ децата да се учат, табла със „Златните букви“, калиграфска книга с 11 народни повели бяха най-интересните експонати.

Европейските граждани и интелектуалната собственост

Евелина Здравкова-Величкова

УниБИТ отбеляза Световния ден на интелектуалната собственост на 26 април с национален семинар „Европейските граждани и интелектуалната собственост – възприятие, осъзнатост, поведение“, организиран от Университетската младежка академия за управления на

знания (УМЛАУЗ).

През годините УниБИТ се утвърди като университет, който провежда последователна политика за разпространяване на знания по проблемите на интелектуалната собственост. Доказателство за това са партньорите и съмишлениците,

Достойно естѣ във вечния град

Или как се събраха на едно място в единомушие всички политически и духовни посоки на България

Илия Пехливанов

Не е невъзможно да попадне един българин в Рим – само не се знае дали ще отдели време за базиликата „Сан Клементе“. <...>

И така, понесох аз току-що отпечатания начален брой на Кирило-Методиевския вестник „За буквите – О писменехъ“, бр. 1 от май 1979 г. през Милано към Вечния град <...>, в състава на официалната българска делегация, която от години в навечерието на 24 май се отправя натам. <...>

На другия ден рано-рано, докато високата делегация се стягаше за необикновената папска аудиенция, аз се отправих отново към гроба на Свети Кирил. Не мога да си спомня дали беше много пряко по пътя, потърсих църквата „Санта Мария Маджоре“. Предния ден духовната ни делегация бе ходила там и на мястото, където братята и техните ученици с благоволенieto на папа Адриан II навремето са осветили славянските книги, като са отслужили литургия на старобългарски език.

Величествена е наистина църквата на Голямата Богородица. Влязох вътре. Някакъв пиколо ме попита „католико“ ли, „ортодоксо“ ли съм. Като рекох „ортодоксо“, сиреч православен, насочи ме към параклиса във вътрешността. От няколко години върху стените на „Санта Мария Маджоре“ вече има плоча с надпис за освещаването на славянските книги от братята Кирил и Методий и техните ученици през IX век.

След това тръгнах през автомобилите на римските улици към черквата „Сан Клементе“. Намерих я, не беше трудно.

Там ме очакваше нова среща. Както се знае, гробът на Свети Кирил се намира в подземията на базиликата, и то в гръното на подземие-то, вдън каменна галерия, през три равнища надолу в земята. А при входа на подземията пази човек. Предстоеше ми среща с Ирландеца. Подробностите научих по-късно. От векове насам ирландски монаси охраняват останките на Свети Кирил в базиликата „Сан

Новата книга на Илия Пехливанов

Клементе“ по доста съществени основания. Навремето, в далечния VIII или IX век, тъкмо ирландски мисионери тръгват със Светото евангелие в ръка да проповядват християнството откъм своя Запад към нас. Дали са се срещнали, или не са с ученици на Кирил и Методий във Велика Моравия, не е ясно и досега. <...>

От навалищата, изпълнила подземие-то предния ден, бяха останали доста следи. <...>

През тези дни в Рим звуча на славянски език „Достойно естѣ“, изпято от отец Неофит. Пя го и в Секретариата за християнското единство на Ватикана.

Един град едва ли може да бъде *вечен* без такава песен.

В. „За буквите – О писменехъ“, бр. 2, декември 1979 г.

ската младежка академия за управление на знанията. Кръглата маса „УМЛАУЗ – един нов неформален подход за обучение в УниБИТ“ събра ръководителите на експертните групи в академията, които със завиден младежки плам и ентусиазъм разказаха за научните конференции, пътуващите семинари, майсторските класове, летните

стажове и практики, приложените научни изследвания по акредитирани професионални направления в УниБИТ пред аудиторията. Те акцентираха върху сътрудничеството с партньори от университети и други организации с цел изграждане на съвременни и модерни стратегии за стимулиране и развитие на образованието в България.

Даскал Ради Колесов. Автор: Александър п. Зограф (1862 г.)

В българските земи до средата на 50-те години на XIX в. разпространението на нравствено-религиозната преводна книжнина е доминиращо. Устойчивостта и жизнеността на религиозно-дидактичната преводна литература се дължат на църковните борби, набиращи ускорение по това време, и на укрепването на българския национален дух. Този тип преводи са преход към светската преводна, подражателна и оригинална литература през периода на Възраждането. Едновременно с това със зараждането на търговско-занаятчийската класа се променя светоусещането на българина, нараства неговото самочувствие, изместват се акцентите на неговата сетивност към чисто човешки житейски проблеми. В резултат на тези процеси след Кримската война (1853 – 1856 г.) се констатира значително увеличение на интереса към произведенията със светска тематика, за сметка на религиозните съчинения.

Народният учител, бунтовник и общественик Ради Иванов Колесов е първият преводач на светска литература от Ямбол. Източниците за неговия кратък живот и дейността му, с които разполагаме, са малко, особено тези, които показват неговия богат духовен и интимен свят. В тази област те гори са противоречиви и спорни.

Книжовното наследство на Колесов е малко по обем и това е естествено, предвид неговата ранна кончина.

Жаждата за знание го отвежда в Елена (където по това време има „голямо учение“, както казват съвременниците), когато е 16-годишен, заедно с неговия другар и съратник Тодор Вълков. Освен в „Даскалоливницата“ той попада и в полезрението и кръга на Георги С. Раковски, което разпалва патриотичните и свободолюбивите му чувства. Така през бунтовната 1856 г. се оказва в центъра на въстанието на дядо Никола Филиповски, като писар и един от главните съзаклятници на готвения бунт. След разгрома на бунтовниците е заловен, осъден на смърт, но откупен от ямболци и Бона Генова от Търново, с отменена смъртна присъда.

След 2 години и седем месеца затвор се завръща в Ямбол и тук съдбата го среща с друг титан на българската революция и духовен мислител – Добри Чинтулов. Учителства в ямболското училище и е подготвян от Чинтулов за главен учител.

През 1859 г. за българските читатели става известно името на преводача „побългарител“ Ради Иванов Колесов. В Цариград от печатницата на Драган Цанков излиза „Повест на Генрих Айсенфелски“. Побългарил у тъжний кръг Р.И. Колесов.

Преводачът „побългарител“

Христина Женкова, Регионален исторически музей – Ямбол

С ижживението на П. Кусимова“, в тираж 2000 екземпляра. Творческият живот на този превод, както отбелязва самият автор, започва в затвора – „у тъжний кръг“. Това се потвърждава и в мемоарите на П. Кусимов „Исторически работи. Моите спомени“: „За да му дам забавление в затвора, намерих възможност да изпрося разрешение да има там учебниците си. Дадох му тогава да препише преведената вече от мене част на тая книга, на едно с гръцкия ѝ оригинал, за да доизкара превода ѝ, който и изпратих в Цариград да се напечата“.

Вестник „България“ от 14.12.1859 г. в редовната си притурка известява за излизането от печат на книгата и се дава информация къде може да бъде намерена в Ямбол, Сливен и Пловдив. За Ямбол изрично се подчертава: „у преводителят ѝ“, т.е. преводача г-н Ради Колесов.

И тук възниква едно морално противоречие. Според Кусимов освен художествена и друга литература той му дава и недовършения от него самия превод на повестта на немския сантименталист Христофор Шмит, която Колесов довършил и след това с материалната помощ на Кусимов вижда бял свят. Според изследователя на живота на даскала проф. Дочо Леков, високият морал и етиката на Колесов като книжовник и човек изключват подобно поведение. Неговите проучвания доказват, че преводът, който се разпространява главно в южнобългарските земи през 1859 г., не е от гръцки, а от руски превод на повестта. Мнението му се подкрепя и с факта, че в личната библиотека на книжовника се срещат доста заглавия от руски, сръбски и гръцки произход. От това се налага изводът, че лишеният от свобода интелектуалец не завършва нечие дело, а сам по лични побуди се насочва към превода на повестта. Това, естествено, не изключва и ползването на гръцкия превод на творбата на Шмит – за изясняване на някои нюанси от творческия стил на немския сантименталист. Основният източник все пак несъмнено е руският превод, въпреки че, както посочва проф. Леков,

не сме попаднали на превода, който е ползвал Колесов.

Що се касае до „побългаряването“ на повестта, то се свежда до адаптирането на чуждата творба до спецификата на формирация се по това време съвременен български език. Работейки над превода, той има предвид манталитета, литературната култура и вкуса на възрожденския читател. В превода се чувстват изказът на народния разказвач, търсенето на най-точната българска дума. На места се доближава до народните приказки, с което читателят се ангажира по-активно.

Интересът на Колесов към чуждестранната белетристика е продуктуван и от разбирането му, че духовното развитие на българите предопределя появата у нас на нов жанр – белетристиката. Побългарените сантиментални и героични преводи са подготвителният етап за формиране на българската белетристика.

Същата година ямболският потомък Васил Попович помества в сп. „Русская беседа“ свой разказ.

Критиката към превода на Колесов от страна на Л. Карабелов във в. „Свобода“, от 1870 г. не е много справедлива, имайки предвид, че преводът на Колесов се появява в края на 50-те години на XIX в. и афинитетът към сантименталното четииво у нас е голям. В по-късния период критерият вече е съвсем друг.

В края на преводната творба се натъкваме на вмъкнатата побългарена от преводача басня на Крилов „Орел, рак и щука“. Тази своеобразна подражателна басня е показател за състоянието на затворения бунтовник и неговата болка от неуспеха на бунта, който в голяма степен е обусловен от несъгласуваните действия на съзаклятниците, както е в баснята на Крилов. Тази мисъл терзае автора и по-късно, когато подготвя своята антология „Гуслица“, акцентирайки на Богоровото стихотворение „Отечество“.

Според биографа на Колесов Андрей Андреев, в затвора той е започнал и превода на биографията на Александър Македонски, който не е запазен, както и други твор-

би на автора, за което свидетелстват и съвременниците му.

Установявайки се в Ямбол след излизането от затвора, Колесов се отдава на любимото си учителско поприще, но намира време да осъществи и някои свои творчески планове. Подтик за това му дава Добри Чинтулов, който изпитва симпатии и привързаност към младия даскал още от престоя му в затвора. Нещо повече, в негово лице вижда своя заместник като главен учител, след изтичане на договора му с Ямболската община. В училище Колесов чете на своите ученици повестта за храбрия Хенрих и така ги въвежда в тайните на художествено-то майсторство. В спомените на неговите ученици се подчертава силата на разказа на даскала за героя и всички те, „възхитени от него слушахме тая много достойна за нас книга“.

Контактите на твореца с ямболското гражданство става и в домашна обстановка – той чете на съгражданиците си вестници, изнася беседи, организира вечерно училище за неграмотни възрастни и по този начин ги подготвя за възприемане на светското художествено слово.

В областта на превода го Освободението прави опит и още един ямболец – Кирил Козловски. Освен в Ямбол той завършва Първи клас на Габровската гимназия и постъпва в лицей в Цариград. Владее няколко езика. Преводач е в Главната руска квартира в с. Горна Студена по време на Освободителната война. През 1874 г. в сп. „Училище“ е поместен неговият превод на „Приказки на Соломон“. Това явно е един ученически опит за превод на 15-годишния Козловски, когато е в Габровската гимназия. Впоследствие не се откриват неговите опити в областта на превода, за разлика от дейността му в обществен сектор след Освободението.

С дейността на своите граждани Ямбол участва в културния подем на българското общество в тази трудна епоха.

Жената Дон Кихот в българската живопис

Д-р Райна Дамяни

Лиляна Дичева като художник и човек изследваше българската историческа мисъл и литература, четеше книги на световноизвестни философи, обожаваше класическата музика и операта, рисуваше фигурални композиции, рисунки и живописни платна с портретите на най-големите фигури на няколко века, писатели, мислители, композитори в световната и родната култура. Тя е истински Дон Кихот в гонимостта на жена – художник, истински интелектуалец, без никога да е претендирала за това, с една приличаща на аскетизъм скромност и много силен характер на човек, роден под зодиакалното влияние на Скорпиона (тя се интересува от астрология и философия на астрологията) и четеше на няколко езика, полиглот – завършила италиански колеж като малка. Майчиният език на Лиляна е немският – майка ѝ е австрийка, при това виенчанка, баща ѝ – уважаван и ерудиран български лекар, дядо ѝ – основател на първата печатница във Велико Търново в следосвобожденска България.

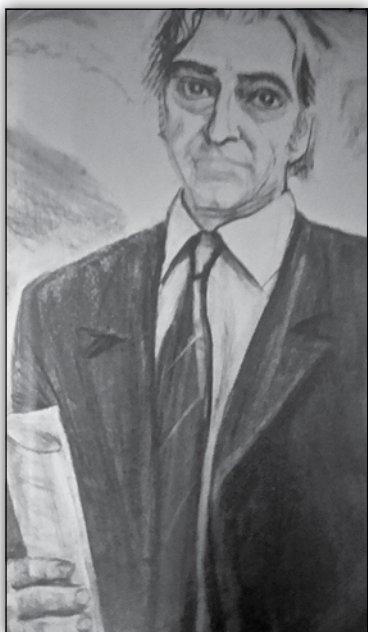

туалец, без никога да е имала самочувствие за това, гъщеря на лекар, от малка се интересува не само от музиката и изкуството, но и от хората във всичките им проявления, състояния, страдания, радости, възходи и падения. Дичева не наблюдава хората, тя ги изследва, не ги осъжда, а ги издига на пиедестал с четката на философ. Във всички рисунки, композиции, илюстрации е той – Негово Величество Човекът. Художничката е разпознаваема и почитана именно с портретите и фигуралните композиции, в които изобразява значими исторически личности, хора на изкуството, световноизвестни композитори, писатели, творци на човешката вселена. И ако за нашите български мащаби Йордан Йовков е писателят сърцевед, то със сигурност Лиляна Дичева е сърцеведът художник, обичащ безкрайно много Човека с неговите ангели и демони, мечти и ценности, с всичките му исторически предателства и престъпления.

Тя насочи цялата си любов към хората на изкуството, които смяташе за страдалци. Неслучайно един от нейните живописни цикли от последните години беше посветен на човешкото страдание, на духовната обреченост на творците, на самотата, която изпитва пишещият,

рисуващият човек. Художничката изобрази на платна плеяда големи световни и национални герои, артисти и личности, между които Давид, Юлий Цезар, Александър Македонски... Моцарт, Бетовен, Шопен, Вивалди, Толстой, Пасиш, Петър Дънов, Яворов, Вапцаров, Йовков, Стефан Дичев и мн. гр.

Тя слагаше на пиедестал Моцарт от композиторите, от художниците – най-вече Ван Гог, защото предпочиташе радостните и цветни тоналности в живописа, подчертания колорит и светлината. Харесваше и често

говореше за Пикасо, с когото е родена в един и същ ген.

Особено интересна за изкуствоведите и критиците на изкуството ще бъдат бъдещата оценка във времето и стойностите на прекрасните автопортрети, които художничката е нарисувала – не от суета, ни най-малко, тя не беше суетна, а като едно реалистично вглеждане навътре в себе си. Един от най-виртуозните автопортрети е този, на който тя се изобразява като Дон Кихот с четка в ръка. Лиляна Дичева проникваше с дълбок, психологически честен подход и рентгенов поглед към човешкия феномен, изобразяваше лица и състояния, които не познаваме, които остават анонимни в тълпата, на улицата, в историята.

Сред най-известните картини на художничката са портретите на Иван Вазов, Левски, Ботев, Захарий Стоянов, Георги Сава Раковски, Йордан Радичков, Гена

Лиляна Дичева

Димитрова, проф. Николай Генчев, на съпруга ѝ – майстора на историческия роман, писателя Стефан Дичев, на някои легендарни образи.

През целия си човешки и творчески път „жената – Дон Кихот“ възхвалява и се интересува от човешката

„Къщата на София“, където издъхна Лиляна на почти 90-годишна възраст. Изложбата ѝ, която тя предчувстваше като последна за нея, беше в „Къщата на София“ – жест в чест на рождения ден на Лиляна (25 октомври), беше озаглавена „Възхвала за човека“.

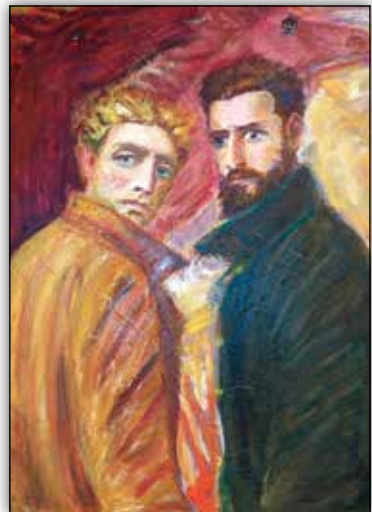
За мен беше дълбоко съкровено и безценно преживяване да организирам тази нейна последна изложба. Тя не можа да присъства на откриването, но знаеше всеки детайл от случващото се.

Дичева в края на земните си дни дари много от картините си на галерии, университети, читалища, на Музикалното училище в София и гр. Художничката прижибе дари картина от цикъла си „Великите страдалци“ и на УниБИТ.

Културното наследство, което ни оставя, е повече духовно, отколкото материално. Тя пишеше, илюстрираше и изследваше изкуството, без което не можеше... до последен дъх.

цивилизация във всичките ѝ проявления. Сред личностите, писали с уважение за творчеството на художничката, са Антон Дончев, Станка Пенчева, Любен Димитров-баща, проф. Ивайло Мирчев, проф. Чавдар Попов и мн. гр.

Някои от романите на писателя историк Стефан Дичев, съпруг на художничката (нейната първа и голяма любов), са илюстрирани от самата нея. Тя и Стефан Дичев живяха на легендарната улица „Миджур“, точно срещу дома на Агрияна Бугевска (днес

Стоян Михайловски

Кирил и Методий

Български всеучилищен химн

„Върви, народе възродени,
към светла бъднина върви,
с книжовността, таз сила нова,
съдбините си ти поднови!

Върви към мощната Просвета!
В световните борби върви,
от длъжност неизменно воден –
и Бог ще те благослови!

Напред! Науката е слънце,
което във душите греи!
Напред! Народноста не пада
там, дето знанъето живей!

Безвестен беше ти, безславен!...
О, влез в Историята веч,
духовно покори страните,
които завладя със меч!...“

Тъй солунските двама братя
насърчаваха гедите ни...
О, минало незабравимо,
о, пресвещени старини!

България остана вярна
на достославний тоз завет –
в тържествуване и в страданье
извърши подвизи безчет...

Да, родината ни години
пресветли преживя, в беда
неописуема изпадна,
но върши дългът се всегда!

Бе време, писмеността наша
кога обходи целий мир;
за всесветовната просвета
тя бе неизчерпаем вир;
бе и тъжовно робско време...
Тогаз Балканский храбър син
навеждаше лице под гнета
на отоманский властелин...

Но винаги духът народен;
подпорка търсеше у вас,
о, мъдреци!... През десет века
все жив остана ваший глас!

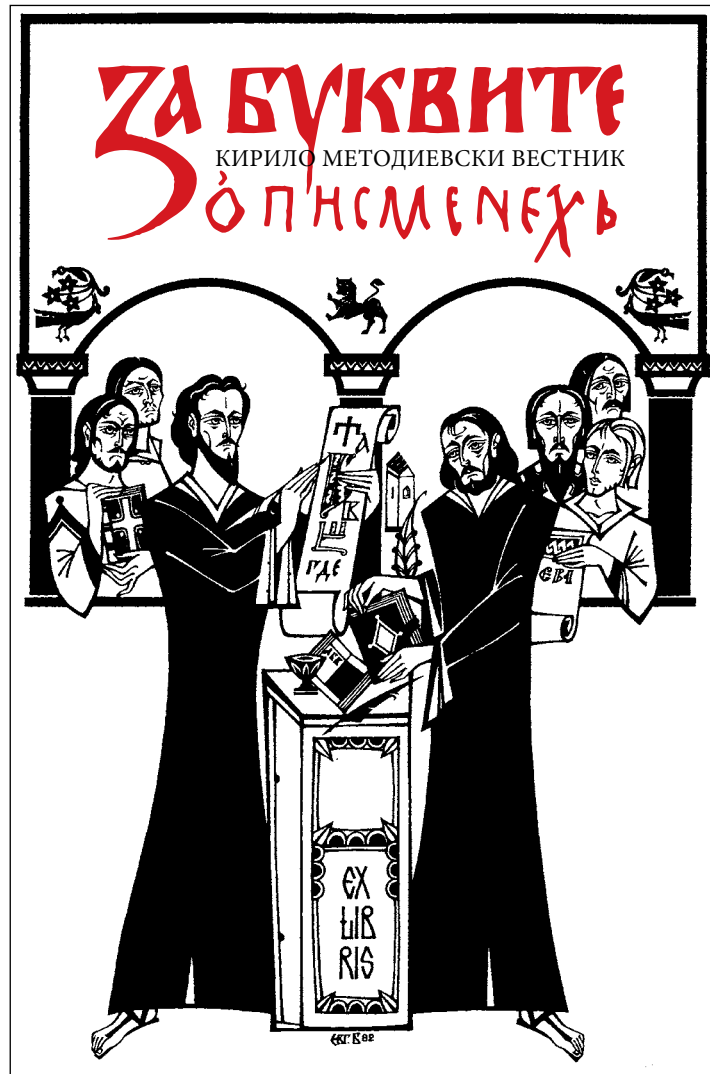
О, вий, които цяло племе
извлякохте из мъртвина,
народен гений възкресихте –
заспал в глубока тъмнина;
подвижници за права вярна,
сеятели на правда, мир,
апостоли високославни,
звезди върху Славянски мир,
бъдете преблагословени,
о вий, Методий и Кирил,
отци на българското знанье,
творци на наший говор мил!

Нека името ви да живее
във всенародната любов,
речта ви мощна нек се помни
в Славянството во век веков!

Русе, 1882, априлий 15
[сп. „Мисъл“, 1892, кн. IX-X]

Красотата
на българкатаАвторска интерпретация
на хуг. Павел Мутков

До 6 май 2017 г. салина на 8. „За буквите – О писменехъ“ – www.zabukvite.org са пострелили 72 747 читателски от страници и ученици.

Екслибрис Евгений Босацки

ISSN 1312-3785

Излиза от 1979 година

Бр. 55/май 2018 г.

Основател на изданието
ВЕСЕЛИН ЙОСИФОВС особени заслуги за списването
на вестник „За буквите – О писменехъ“
ИЛИЯ ПЕХЛИВАНОВГлавен редактор
Д-р ДИАНА СТОЯНОВАСъредактор
Д-р ХРИСТО ХРИСТОВРедактор и коректор
СВЕТА ДЕКОВАГрафично оформление, редактиране и илюстрации
КИРИЛ ИВАНОВ

МЕЖДУНАРОДЕН РЕДАКЦИОНЕН КОМИТЕТ

Председател
Проф. д.и.н. СТОЯН ДЕНЧЕВ

ДЖУЗЕПЕ ДЕЛ' АГАТА, ВЛАДИМИР ВАВРЖИНЕК,
ВАСЯ ВЕЛИНОВА, РАДОСЛАВ ВЕЧЕРКА, МАРЧЕЛО ГАРАЗАНТИ,
ДИМИТРИОС ГОНИС, ВАСИЛ ГЮЗЕЛЕВ, АКСИНИЯ ДЖУРОВА,
БОЖИДАР ДИМИТРОВ, ИВАН ДОБРЕВ, НЕВЯНА ДОНЧЕВА-ПАНАЙОТОВА,
АНТОН ДОНЧЕВ, НАДЕЖДА ДРАГОВА, РУМЯНА ЗАТАНОВА, ДИМИТЪР ИВАНОВ,
ИЛИЯ ИЛИЕВ, МАРИЯ ЙОВЧЕВА, НЕДЯЛКО ЙОРДАНОВ, ИГОР КАЛИГАНОВ, КАЛИНА КАНЕВА,
КИРИЛ ПЛАМЕН КАРТАЛОВ, ДИМИТЪР КЕНАНОВ, РУМЯНА КОНЕВА, ЛЮБОМИР ЛЕВЧЕВ,
МЕРСИЯ МАКДЕРМОТ, РОЛАНД МАРТИ, ПРЕДРАГ МАТЕИЧ, ФЛОРИАН МЕСНЕР,
ХАЙНЦ МИКЛАС, АЛЕКСАНДЪР НАУМОВ, СВЕТИНА НИКОЛОВА,
КОНСТАНТИНОС НИКОРИТИС, АМИТРИЙ ПОЛИВЯННИЙ, ГЕОРГИ ПОПОВ,
ЦВЕТИ РАДЕВА, ЮРИЙ РОСТОВЦЕВ, ТАТЯНА СЛАВОВА,
МАРИНА СМОЛЯНИНОВА, ХРИСТО ТЕМЕЛСКИ, ФРАНСИС ТОМСЪН,
ГЕРГИНА ТОНЧЕВА, ПЕТКО ТОТЕВ, АННА-МАРИЯ ТОТОМАНОВА, ХРИСТО ТРЕНДАФИЛОВ,
АНАТОЛИЙ ТУРИЛОВ, ВАСИЛАКА ТЪПКОВА-ЗАИМОВА, ХИДЕ ФАЙ,
УИЛЯМ ФЕДЕР, КРИСТИАН ХАНИК, ПЕТЕР ШРАЙНЕР

Съдейници

Антоанета Сърнефска, Красимира Александрова, Ваня Добрева,
Симона Душева, Огнян Гугов, Ралица Йотова,
Паола Галобич, Искра Проданова

Университетска младежка академия за управление на знания
Компютърна лаборатория „Джон Атанасов“
Институт за информация и сигурност

ИЗДАТЕЛСТВО „ЗА БУКВИТЕ – О ПИСМЕНЕХЪ“
www.unibit.bg • www.zabukvite.org

Научен секретар
ЕВГЕНИЯ ВАСИЛЕВА

София, 1784, бул. „Цариградско шосе“ № 119
e-mail: info@zabukvite.org

Печатница
ДЕМАКС
Директор Марин Несторов

През 718 година кан Тервел спасява столицата на Византийската империя и цяла Европа от арабското нашествие, повеждайки победоносно българските отряди при Константинопол.

Релефът представлява триумфиращ владетел и днес най-широко се възприема като символ на мощта на Първата българска държава. Детайлите определят датировката и подкрепят най-признатата теза за прабългарския произход на релефа, свързваща изображението с кан Тервел (701 – 721 г.).